

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra pedagogiky a psychologie

Diplomová práce

Prestiž učitelského povolání

Vypracovala: Marcela Hradová
Vedoucí práce: doc. PaedDr. Petr Urbánek, Dr.

České Budějovice 2013

P o d ě k o v á n í

Dovolují si tímto poděkovat doc. PaedDr. Petru Urbánkovi, Dr. za odborné vedení, cenné rady, konzultace a připomínky při tvorbě diplomové práce. Mé poděkování patří také ředitelům základních škol, kteří mi umožnili provést výzkum na jejich školách. Především děkuji všem učitelům, za spolupráci a čas věnovaný vyplnění dotazníku. Dále bych chtěla poděkovat své rodině za zázemí a oporu během studia.

P r o h l á š e n í

Prohlašuji, že svoji diplomovou práci **Prestiž učitelského povolání** jsem vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své diplomové práce, a to v nezkrácené podobě, elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 24. 06. 2013

.....

Marcela Hradová

A n o t a c e

Diplomová práce se zabývá prestiží učitelského povolání. Hlavním cílem bylo na vybraném souboru učitelů základních škol konfrontovat názory na prestiž vlastní profese s výzkumnými nálezy hodnocení prestiže veřejností, které provádí Centrum pro výzkum veřejného mínění.

V teoretické části jsem se zaměřila na prestiž, historický vývoj užívání tohoto pojmu, odlišila jsem prestiž individuální od sociální. Dále jsem uvedla teorie o prestiži povolání a nastínila problematiku posuzování prestiže. V následující kapitole představuji profesi učitele a vzápětí na ni navazuji informacemi o prestiži tohoto povolání. Praktická část vychází z dotazníkového šetření, kterého se zúčastnili učitelé z 15 základních škol. Učitelé se vyjadřovali k prestiži svého povolání, porovnávali je s ostatními a vyjadřovali se ke složitosti učitelství. Respondenti dále uváděli, jak často se setkávají s despektem ke své profesi a z jakého důvodu setrvávají ve školství. Vyslovili též řadu návrhů na vylepšení prestiže učitelství.

Klíčová slova:

učitel, učitelská profese, rozvrstvení společnosti, prestiž povolání

A n n o t a t i o n

Diploma thesis deals with the prestige of the teaching profession. The main goal of my work was on the selected file of teachers of elementary schools confront opinions on the prestige of their own profession with research findings the evaluation carried out by the public, the prestige of the Center for public opinion research.

In the theoretical part, I focused on the prestige, the historical development of the use of this term, I distinguish the prestige of the individual from the social. In addition, I have a theory about the prestige of the profession and outlined the issue of assessment of prestige. In the next chapter I present to the profession of the teacher and then I'm back at it with information about the prestige of the profession. The practical part is based on the questionnaire investigation, which was attended by teachers from 15 elementary schools. Teachers expressed to the prestige of their profession, compared it with others and to express the complexity of teacher training. Respondents also indicated how often they meet with pique to his profession and why they remain in education. They are also a number of proposals to improve the prestige of teaching.

Key words:

teacher, teaching profession, classification of the society, the prestige of the profession

Obsah

Úvod.....	7
TEORETICKÁ ČÁST	9
1 Rozvrstvení společnosti.....	9
1. 1 Prestiž.....	9
1. 1. 1 Užívání pojmu prestiž v historii.....	9
1. 1. 2 Současné definice pojmu prestiž.....	11
1. 2 Druhy prestiže	12
1. 2. 1 Individuální prestiž.....	12
1. 2. 2 Sociální prestiž.....	12
1. 3 Prestiž povolání.....	14
1. 3. 1 Vymezení Prestiže povolání.....	14
1. 3. 2 Teorie prestiže povolání.....	15
1. 3. 3 Sociální funkce prestiže povolání	16
1. 4 Posuzování prestiže.....	17
1. 4. 1 Posuzování prestiže povolání.....	17
1. 5 Výzkumy prestiže povolání.....	18
1. 5. 1 Historie výzkumů prestiže povolání.....	18
1. 5. 2 Metodika výzkumů prestiže	18
1. 5. 3 Škály prestiže povolání	19
1. 5. 4 Cíle výzkumů prestiže.....	21
1. 5. 5 Význam výzkumů prestiže povolání.....	21
1. 5. 6 Závěry výzkumů.....	21
2 Učitelská profese.....	23
2. 1 Vymezení učitelské profese	23
2. 2 Profesní dráha učitelů.....	25
2. 2. 1 Volba učitelské profese	25
2. 2. 2 Profesní start a adaptace.....	25
2. 2. 3 Profesní stabilizace.....	26
2. 2. 4 Profesní vyhasínání	26
2. 3 Role učitele v životě dítěte.....	27
2. 3. 1 Sekundární socializace žáka.....	27
2. 4 Náplň učitelské profese	28
2. 4. 1 Edukační a související činnosti	28
2. 4. 2 Časová náročnost	29
2. 4. 3 Nestandardní situace ve škole	30
2. 4. 4 Pracovní zátěž a zdraví učitelů.....	30
2. 5 Osobnost učitele	31
2. 5. 1 Vzdělání učitelů	31
2. 5. 2 Osobnostní předpoklady.....	32
2. 5. 3 Pedagogické dovednosti.....	33
2. 5. 4 Charakteristika ideálního učitele.....	38

3 Prestiž učitelského povolání	39
3. 1 Kritéria hodnocení prestiže učitelů základních škol	39
3. 2 Pozice učitelů v žebříčcích výzkumů prestiže povolání	41
3. 2. 1 Výzkumy v Československu	41
3. 2. 2 Učitelská profese v roce 1967	43
3. 2. 3 Prestiž učitele v roce 1990	44
3. 2. 4 Výzkum prestiže v roce 1992.....	46
3. 2. 5 Prestiž učitelů v současnosti.....	47
3. 3 Prestiž povolání & platové ohodnocení učitelů	49
3. 3. 1 Nová platová tabulka pedagogických pracovníků	49
3. 3. 2 Za prestižní povolání prestižní plat?	50
3. 4 Mýtus o ztrátě prestiže učitelského povolání	52
3. 5 Učitelé to vidí jinak.....	52
 PRAKTICKÁ ČÁST.....	53
4 Dotazníkové šetření.....	53
4. 1 Cíle výzkumu	53
 5 Metodologický postup a etapy výzkumu.....	54
5. 1 Použitý dotazník.....	54
5. 2 Průběh výzkumu	55
5. 3 Popis zkoumaného vzorku	56
 6 Výsledky výzkumu, jejich interpretace a diskuse	60
6. 1 Současné hodnocení prestiže povolání z pohledu veřejnosti	60
6. 2 Názory učitelů základních škol na prestiž vlastní profese	61
6. 2. 1 Názory učitelů ostatních základních škol na prestiž vlastní profese.....	61
6. 2. 2 Názory na prestiž učitelů ze škol v Českých Budějovicích	63
6. 3 Vyhodnocení dalších tematických otázek.....	65
6. 4 Diskuse.....	81
 Závěr.....	83
 Seznam použitých zdrojů	87
 Přílohy	92

Úvod

„kde nikdo nevyučuje, tam se ničemu nevyučuje“

Jan Amos Komenský

(Nejnovější metoda jazyků)

Učitelství patří mezi povolání, která jsou spjata s vývojem lidstva od jeho samého počátku. Když bychom chtěli datovat vznik učitelství, museli bychom se vrátit do doby před 40 000 lety a možná ještě dříve (Průcha, 2002). Učitel hraje klíčovou roli ve výchovně vzdělávací soustavě a do jisté míry na něm závisí uskutečnění cílů a obsahu výchovy a vzdělávání. Podílí se na předávání kulturního dědictví z jedné generace na druhou, na uvádění dětí a mladistvých do světa dospělých. Jedná se tedy o povolání, které má pro společnost velký význam.

Každý z nás prošel minimálně základní školou, jelikož je v České republice školní docházka povinná, a proto jsme se s touto profesí všichni setkali. Uvědomujeme si ovšem důležitost tohoto povolání? Považuje společnost učitelství za prestižní?

Výzkumy prestiže povolání se zabývá Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM), výzkumné oddělení Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i. Výsledky šetření v posledních letech jednoznačně doložily, že učitelství je veřejností hodnoceno jako prestižní (od roku 2004 umístění na 4. příčce, od roku 2011 na 5. místě) a tato pozice je poměrně stabilní.

Při mém studiu jsem se v literatuře několikrát setkala s tvrzením, že učitelé posouzení prestiže svého povolání situují dlouhodobě daleko níž, než je hodnotí veřejnost. Podle Havlíka a Koti (2002) je toto sebepodceňování pravděpodobně dáno povahou intelektuální práce, při níž je velmi složité prokázat její efektivitu. Právě obtížná nebo téměř nemožná objektivní měřitelnost výkonu vyvolává pochybnosti, vnitřní nejistoty a pochybnosti o sobě samém. Vzhledem k mému profesnímu směřování a současné situaci ve školství jsem se tedy začala zajímat o názory učitelů základních škol na jejich vlastní profesi.

Proto jsem za hlavní cíl diplomové práce zvolila konfrontaci názorů učitelů základních škol na prestiž vlastní profese s výzkumnými nálezy hodnocení prestiže veřejností. Déle jsem se pokusila zjistit, jak učitelé hodnotí svoji profesi z hlediska náročnosti vykonávané práce a v čem konkrétně složitosti spatřují. Zajímala jsem se také o to, jak vnímají hodnocení učitelského povolání lidmi ve svém okolí (žáci, rodiči,

veřejností, rodinou, spolupracovníky). Zdali opravdu pocítují vyjádření úcty nebo naopak despektu k jejich profesi.

Aby bylo možné plně porozumět problematice prestiže učitelství, věnuji se v teoretické části nejprve prestiži. Slovo je užíváno od dávné minulosti, ovšem ne vždy bylo vysvětlováno tak, jak ho chápeme dnes. Proto se nejprve zaměřuji na historický vývoj užívání pojmu, odlišuji prestiž individuální od sociální. Dále jsem uvedla teorie o prestiži povolání a nastínila problematiku posuzování prestiže.

V následující kapitole teoretické části jsem představila profesi učitele, abych na ni vzápětí mohla navázat s informacemi o prestiži tohoto povolání. Údaje o úctě k povolání učitele jsem čerpala nejprve z literatury, ale jelikož autoři většinou odkazovali na výsledky výzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, čerpala jsem poté přímo z tiskových zpráv nebo z článků Sociologického časopisu. Nejstarší mnou dohledaná data zaznamenávající prestiž jsou z roku 1967. K porovnání prestiže učitele jsem použila i mezinárodní srovnání z roku 1977. Další výzkumy, které mi sloužily ke zmapování prestiže, jsou z let 1990- 2012.

Praktická část vychází z dotazníkového šetření, kterého se zúčastnili učitelé z 15 základních škol. Učitelé se vyjadřovali k prestiži svého povolání, porovnávali jej s ostatními profesemi a vyjadřovali se ke složitosti učitelství. Respondenti dále uváděli, jak často se setkávají s despektem ke své profesi a z jakého důvodu setrvávají ve školství. Vyslovili též řadu návrhů na vylepšení prestiže učitelství.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Rozvrstvení společnosti

Sociální stratifikace, neboli rozvrstvení společnosti, je jednou ze základních sociálních struktur společnosti. Dále je výrazem nerovného rozdělení vzácných statků, materiální i nemateriální povahy, především bohatství, moci a prestiže. V každé společnosti lze pozorovat, že životní úděl některých lidí může být daleko příznivější než ostatních. Jedni na tom bývají po materiální stránce lépe a druzí hůře. Někteří jsou všeobecně váženi a ctěni, zatímco jiní mohou být téměř v opovržení. Stratifikací je tedy zasažen život nás všech (Šanderová, 2004).

1. 1 Prestiž

Prestiž je považována za významný ukazatel sociálního postavení (Jandourek, 2001). Slovo prestiž se používá od dávné minulosti, ovšem ne vždy bylo vysvětlováno tak, jak ho chápeme dnes. Vzhledem k jeho historickému užívání existuje mnoho často nejednotných výkladů významu prestiže. Poměrně brzy se ale stal pojmem sociologickým. Současné pojetí prestiže (popř. prestiže povolání) najdeme v každém sociologickém slovníku (Šanderová, 2004).

1. 1. 1 Užívání pojmu prestiž v historii

Pojem prestiž byl až do konce 18. století používán v Anglii a ve Francii v pejorativním smyslu a označoval výsledek nebo efekt dosažený úskokem, trikem či podvodem. Poté byl metaforicky použit ve Francii pro označení uměleckého a literárního efektu (např. D. Diderotem) a konečně byl ztotožněn s oslňujícím efektem, který byl osobnostně vázán na Napoleona Bonaparta. Teprve v polovině 19. století se pojem prestiž začal používat v neutrálním významu. Dnes se i v sociologii jeho význam dosti jednoznačně stabilizoval (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, str. 841- 842).

Max Weber ještě pod prestiží rozumě vliv, který lze uplatnit vůči ostatním prostřednictvím dosažených výsledků nebo na základě podvodu, úskoku či lsti (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, str. 841- 842). Prestiž definuje prostřednictvím stavů společnosti. Členové určitého stavu sdílejí stavovské postavení, které je vymezeno

specifickým pozitivním či negativním sociálním uznáním (prestiží). Od těch, kdo náležejí k nějakému statusu, se také očekává určitý specifický životní styl, což vede k určitým omezením společenských styků. Takové postavení představuje určité společenské ocenění a privilegia. Podle Weberova názoru je prestiž či váženost skupiny automaticky přisuzována všem členům (Šanderová, 2004, str. 55).

Toto rozlišení se dnes nepoužívá a prestiž je chápána jako pojem jednoznačně pozitivní (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996, str. 841- 842).

1. 1. 2 Současné definice pojmu prestiž

Termín prestiž pochází z latinského *praestigia*, tj. mámení. Mívá smysl individuálně mocenský, touhy po úspěchu nebo vlivu a může být také chápán jako osobní pověst (Geist, 1992, str. 300).

Podle autorů Velkého sociologického slovníku prestiž znamená „dobré jméno, veřejně a společensky uznávaný vliv, vážnost osoby či skupiny, respekt projevovaný jinými osobami či skupinami.“ (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, str. 841) Prestiž považují za relativní hodnotu, „důležitost a vážnost připisovaná společenským skupinám, povoláním nebo jejich příslušníkům, příp. jednotlivým osobám“ (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, str. 841)

Pod tímto pojmem z oblasti hodnotových soudů chápe Průcha (2002) vážnost, významnost, důležitost. Podobně definuje prestiž Šanderová: „váženost, jíž si lidé ve společnosti těší, a je jedním z předpokladů úcty, kterou si navzájem prokazují.“ (Šanderová, 2004, str. 125)

Jan Jandourek (2001) vysvětluje prestiž jako úctu, kterou požívá držitel určitého sociálního statusu nebo skupina. Upozorňuje, že tento pojem bývá často mylně ztotožňován se sociálním statutem. Prestiž je ovšem pouze jedním z jeho ukazatelů¹ (spolu s profesí, příjmem, vzděláním, životním stylem, bydlištěm, krásou).

Prestiž nevyplývá ovšem pouze z moci a práv (statusové složky sociální pozice), jak uváděly předešlé definice. Je důsledkem plnění závazků, povinností, očekávání (sociální role). Prestiž navíc ovlivňuje celkovou autoritu nositele společenské pozice a tím představuje vliv, jímž nositelé dané sociální pozice působí (Geist, 1992, str. 299).

Prestiž je „quasi zástupný znak, proměnná, která umožňuje při určitém konsensu modelovat obecnou strukturu prestiže jako systém relativního hodnocení statusu.“ (Kapr, 1969, str. 378)

Lidé tedy mohou být svým okolím uctíváni nebo naopak opovrhováni (Šanderová, 2004, str. 125). Osoby s vysokou prestiží jsou obdivovány, napodobovány, působí na druhé přitažlivou silou a mají silný společenský vliv. Pro kategorie osob s podobně vysokou prestiží se někdy používá označení prestižní třída (*prestige class*) (Jandourek, 2001, str. 193- 194).

¹ Velký sociologický slovník (1996) uvádí jako další indikátory společenského statusu společenskou moc, rasu a náboženskou příslušnost

1. 2 Druhy prestiže

Prisuzování prestiže může být zaměřeno jak na jednotlivce, tak na celé sociální skupiny (Průcha, 2002). Někteří sociologové rozlišují mezi prestiží asociativní (spojenou s individuálně-psychologickou představou párového srovnávání) a prestiží sociální (váznou na určité sociální útvary, př. sociální vrstvy). T. Burns prestiž obecně vymezuje jako vliv, který vykonávají jedinci, skupiny či instituce, nebo jako postavení, které je s nimi (jedinci i skupinou) spojeno (Geist, 1992, str. 299).

1. 2. 1 Individuální prestiž

Váženost jednotlivce se může odvozovat od kteréhokoli jeho sociálního statusu. V řadě společností jsou odlišně váženi muži a ženy, příslušníci různých etnik, lidé různého věku a konečně i představitelé různých sociálních tříd a vrstev. Prestiž mohou jedinci zajistit též jeho specifické individuální charakteristiky: schopnosti, zásluhy, chování vůči ostatním... (Šanderová, 2004 str. 125).

1. 2. 2 Sociální prestiž

Společenskou prestiží máme na mysli úctu spojenou s určitým statusem (v angličtině se prestiž a status často používají jako synonyma), která se pak přenáší na jejího nositele (Šanderová, 2004 str. 125). V soudobé sociologii se prestiž obvykle odvozuje z profese, kterou osoba či skupina osob vykonává. Někdy, zejména v anglosaské literatuře, se od obecnější, abstraktnější prestiže vyplývající ze sociální pozice (statusu) odlišuje úcta (esteem), která plyne pouze z chování toho, kdo má příslušný sociální status (Geist, 1992, str. 299).

Úcta se tedy vztahuje ke konkrétní osobě a vyjadřuje, jak lidé oceňují jednání druhého člověka v jeho sociální pozici a při výkonu jeho role ve společnosti. Například povolání lékaře (sociální prestiž) se obecně těší vysoké prestiže, ale úcta konkrétního lékaře (individuální prestiž) může být velmi nízká (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996, str. 841).

Atributy sociální prestiže

Se sociální prestiží se pojí různé atributy (příznaky) s především symbolickou hodnotou. Jedná se například o tituly a diplomy, právo nosit určitou specifickou součást

oděvu, sedět na určitém místě, osobitý životní styl. V některých archaických společnostech šlo i o specifickou stravu. K znamením prestiže či statusu tak patří zejména místo bydliště (vážený člověk sídlí na „dobré adrese“), vlastnictví různých „prestižních předmětů“ (drahý automobil, značkové oblečení apod.), členství v určitých organizacích (zájmové společnosti, kluby apod.). V rovině symbolů se odehrává i samotné projevování úcty (Šanderová, 2004 str. 125).

Roku 1955 prokázali J. A. Kahl a J. A. Davis na základě příznaků spojených s prestiží, že o společenské prestiži se dá usuzovat nejen z povolání, ale také z kvality domu a místa bydliště (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996, str. 842).

1. 3 Prestiž povolání

Pod pojmem prestiž povolání rozumí Bohumil Geist (1992, str. 300) sociální vážnost, úctu, respektive sociální hodnocení, které je přiděleno určitému povolání příslušníky určitého sociálního celku.

1. 3. 1 Vymezení Prestiže povolání

Pojetí Thorsteina Vebena

Pravděpodobně prvním, kdo vymezil prestiž jako důležitou charakteristiku zaměstnání a tedy významnou dimenzi sociální stratifikace byl Thorstein Veblen (Šanderová, 2004 str. 126).

Tento významný ekonom a především sociolog ve své knize Teorie zahálčivé třídy (The Theory of the Leisure Class, 1899) poukázal na vnímání rozdílnosti prestiže mezi jednotlivými povoláními: „Zaměstnání spojená s válkou, politikou, veřejnou bohoslužbou a veřejnou zábavou jsou v pojetí veřejnosti vnitřně odlišná od práce, která je nutná k výrobě materiálních životních prostředků.“ (Veblen, 1999, str. 15)

Za prestižním rozdílem mezi povoláními viděl rozlišení mezi hrdinstvím a všední lopotnou prací. „Zaměstnání, která lze přiřadit k hrdinství, jsou vážená, úctyhodná, ušlechtilá; ostatní činnosti, které neobsahují prvek hrdinství, a zejména ty, které jsou služebné nebo podřízené, jsou podřadné, ponižující a sprosté.“ (Veblen, 1999, str. 19) Největší úctě se těší ti, kdo jsou zproštěni produktivní práce.

Definice Talcotta Parsonse

V pojetí amerického sociologa Talcotta Parsonse prestiž odráží funkční význam profese pro společnost. Prestiž či přesněji morální hodnocení (relativní vážnost a úctu, jíž je jedinec zařazen v celkovém systému diferencovaných hodnocení (Geist, 1992, str. 299)) jednotlivých zaměstnání totiž představuje páteř stratifikačního systému v jeho strukturním funkcionalismu (Šanderová, 2004 str. 127). Prestiž je Parsonsem definována jako „postavení v hierarchickém upořádání, které je založeno na stabilizovaném, konsenzuálním hodnocení.“ (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, str. 842)

1. 3. 2 Teorie prestiže povolání

Obecnou teorii prestiže formulovali v sedmdesátých letech 20. století američtí sociologové Edward Shils a D. J. Treimana.

Názory Edwarda Shilse

Edward Shils (1975) rozlišil prestiž pozitivní (respekt) a negativní (despekt). Prestiž individua je podle Shilse výsledkem celé řady individuálních charakteristik: zaměstnání, typ a velikost majetku, velikost a zdroj příjmu, politická moc či autorita v různých korporacích, blízkost k osobám, které mají moc, příbuzenské vztahy, etnická příslušnost, činnost ve prospěch komunity či společnosti, objektivní potvrzení úcty (tituly, diplomy, vyznamenání...). Z nejdůležitější považoval zaměstnání, které určuje, jak se k sobě lidé navzájem chovají. Zaměstnání je nejsnáze dostupná informace, kterou o druhých lidech máme. Prestiž odvozuje od toho, jak je pozice zaměstnání vzdálena od pomyslného centra společnosti, ve kterém se nacházejí ti, kdo uplatňují pozemskou moc a zprostředkovávají vztah člověka k řádu bytí, ovládají svět a životy lidí. Čím blíže je tomuto centru, tím větší má povolání prestiž. Povolání poskytuje oprávnění k úctě do jisté míry nezávisle na tom, jak důkladně jedinec role s ním spojené plní (Šanderová, 2004 str. 127).

Teorie funkčního významu Donalda J. Treimana

Ve stejných letech (1977) vznikla teorie amerického sociologa D. J. Treimana vycházejícího z funkcionalismu. Zaměstnání se podle něj liší funkčním významem pro společnost jako celek a také s nimi spojenými vzácnými zdroji, kterými má na mysli znalosti a dovednosti, ekonomické zdroje a autoritu (případně vliv). Podobně jako u Shilse je prestiž pojata jako funkce moci a materiálního zabezpečení (Šanderová, 2004 str. 127).

1. 3. 3 Sociální funkce prestiže povolání

Prestiž povolání je možno chápat ve dvou vzájemně spjatých sociálních funkcích. Jednak se prestiží rozumí „projev subjektivní dimenze objektivně existující vertikální sociální diference zaměstnání a profesí.“ (Tuček, Machonin, 1993, str. 368) Prestiž je z tohoto pohledu součástí sociálního vědomí a jeho nezávislého pohybu ve vztahu k objektivnímu pohybu socioprofesionální struktury (Tuček, Machonin, 1993, str. 368).

Odlíšné hledisko chápe prestiž jako „relativně ustálenou strukturu duchovních či morálních kompenzací, kterých se jednotlivým povoláním dostává od společnosti, paralelně s kompenzacemi materiálními, za výkon pracovních rolí.“ (Tuček, Machonin, 1993, str. 368) Zde se prestiž profese stává jednou z důležitých objektivních charakteristik sociálního statusu, nebo přibližnou mírou společenského postavení (Tuček, Machonin, 1993).

1. 4 Posuzování prestiže

Podle Millse (1951) tvoří základ, na kterém lidé budují své nároky na prestiž, vlastnictví, původ, povolání, výchova, příjmy a moc. Požadavky jsou v systému statusů uspořádány jako pravidla a očekávání, které regulují nároky na prestiž (Geist, 1992, str. 299).

1. 4. 1 Posuzování prestiže povolání

Sociologové upozorňují, že v posledních letech se střetávají dva faktory, a to společenský význam profese s kvalifikací odborností (Havlík, Kořa, 2002, str. 157).

Podle K. M. Bolteho přisuzují členové společnosti profesním pozicím prestiž v přímé závislosti na tom, jakou mírou oceňují jejich výkon pro společnost, potřebné vzdělání a moc těch lidí, kteří zastávají pozice nad ostatními (Geist, 1992, str. 300).

Vliv na hodnocení jednotlivých povolání mají samotné předkládané seznamy. Mezi hlavní faktory ovlivňující rozhodování respondentů patří: délka seznamu, omezení určitým počtem (nejčastěji 26, 30, 50)², je tvořen vybranými konkrétními profesemi, jejich zařazení bylo do jisté míry subjektivní (Tuček, 1991, str. 506).

Ve společnosti neexistuje stejné rozložení úcty. Ačkoli všichni mají jakousi představu o distribuci prestiže, neznamená to, že se s ní všichni skutečně ztotožňují a řídí podle ní své chování. Všichni se nechovají stejnou vážeností, úctou k lékařům, vědcům, intelektuálním profesím (Šanderová, 2004 str. 129).

Prestiž je vždy záležitostí veřejného mínění, které je proměnlivé (Havlík, Kořa, 2002, str. 157). Navíc není možná úplná shoda v posuzování prestiže osob a povolání, jelikož silně závisí na sociální pozici osoby, která posuzuje (Maříková, Petrušek, Vodáková, 1996, str. 841).

² Seznam nemůže obsahovat všechny profese. Počet je dán realistickým odhadem, v jakém množství profesí je respondent ještě schopen se orientovat.

1. 5 Výzkumy prestiže povolání

1. 5. 1 Historie výzkumů prestiže povolání

Prestiž povolání patří k základním tématům empirických zkoumání. Nejstarší výzkumy prestiže povolání byly uskutečněny již ve dvacátých letech minulého století v USA dnes téměř zapomenutými sociology (Šanderová, 2004 str. 128). Vůbec první výzkum provedl v roce 1911 T. H. Stevenson a v roce 1925 ho zopakoval G. S. Counts (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, str. 842).

Ovšem za průkopnický se pokládá poválečný výzkum z let 1945-1946 pro americký NORC (National Opinion Research Center), který realizovali C. C. North a P. K. Hatt. Na základě tohoto šetření vznikla studie Práce a povolání, která „vymezila obsah i metodiku většiny dalších výzkumů v dané oblasti a položila základ ke všem komparativním studiím.“ (Tuček, Machonin, 1993, str. 367)

Podobný význam má pro anglické poměry výzkum D. C. Jonese a J. Halla provedený v roce 1950. V Kanadě se o zkoumání prestiže zasloužil J. Porter (Geist, 1992, str. 300). Od té doby dochází v západních zemích ke zkoumání prestiže poměrně pravidelně (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, str. 842).

Dalšími významnými osobnostmi, které v padesátých letech obohatili výzkum prestiže o teorii strukturálního a kulturologického uchopení této problematiky, byli A. Inkeles a P. H. Rossi (Tuček, Machonin, 1993, str. 367).

1. 5. 2 Metodika výzkumů prestiže

Výzkumy sociální stratifikace čerpají a kombinují ze tří druhů šetření:

- a) aplikující subjektivní přístup (charakterizují a měří sociální pozici individua jeho sebezařazením)
- b) využívající k zařazení individua skupiny soudců
- c) aplikující objektivní přístup (charakterizují a měří sociální pozici individua podle jeho ekonomického statusu, vzdělání, moci, atd.) (Kapr, 1967).

1. 5. 3 Škály prestiže povolání

Prestiž je možné vyjádřit zařazením na škálách prestiže, které se vytvářejí na základě reprezentativních průzkumů obyvatelstva. Negativní prestiž označuje malou vážnost nebo špatnou pověst, kterou osoba má (Jandourek, 2001, str. 193- 194).

K jejich konstrukci se používá standardizovaná metoda, kdy reprezentativní vzorek populace hodnotí zaměstnání z hlediska jejich prestiže:

- a) Řazením- od nejprestižnějšího k nejméně prestižnímu.
- b) Bodováním- respondent většinou přiděluje jednotlivým povoláním body od 1 (nejméně prestižní) do 99 (nejvíce prestižní). Je ovšem možné setkat se i s jinou metodou, kdy dotazovaný každému povolání přidělujeme hodnotu od 1 (nejméně vážené) do 10 (největší váženost). Povolání jsou poté seřazena od nejprestižnějšího podle dosaženého průměru bodů (Brenner, Hrouda, 1967). Dalším příkladem je J. Kapr, který ve svém šetření použil pouze 5 bodovou škálu. Každému hodnocení, pak přidělil index 20- 100 (Kapr, 1967).

V případě, že respondenti povolání bodují, jsou výsledky uvedeny v podobě průměrného bodového hodnocení a podle získaných hodnot se stanoví celkové pořadí jednotlivých profesí zařazených do výzkumu (Jandourek, 2001)

Respondentům samozřejmě není předkládán seznam³ všech povolání, ale tzv. reprezentativní zaměstnání⁴, zastupující celou skupinu zaměstnání podobných z hlediska požitků i deprivací s nimi spojených. Zjištěné pořadí (hodnota) prestiže je pak přiděleno všem zaměstnáním ve skupinách (Šanderová, 2004 str. 128).

³ Výzkumem prestiže povolání, metodikou tvoření seznamu se v 60. letech zabýval i Jaroslav Kapr. Předvýzkumy ukázaly, že nemohou respondentovi nabídnout k ohodnocení mnohapočetný (až tisícový) soubor povolání, protože nevztahuje prestiž k jednotlivému povolání, ale celé skupině. Proto jsou vždy vybrána zastupující povolání. Seznamy povolání, které se ve výzkumech používají nejsou přesně dané a během doby se obměňují (zachycují povolání odpovídající dané době).

⁴ Obvykle se šetří 30- 40 profesí, jak je následujících tabulek patrné, šetří se i rozsáhlejší soubory povolání (50- 70). Počet profesí by měl vycházet z toho, v jakém počtu povolání je respondent schopen se ještě orientovat.

Mezinárodní škála prestiže

Výše zmíněný D. J. Treiman provedl v sedmdesátých letech shrnující práci v oblasti komparace prestižních škál z řady národních výzkumů. Ukázalo se, že škály prestiže jsou v jednotlivých industriálních zemích pozoruhodně podobné a celkem stabilní v čase. Na základě srovnání škál prestiže povolání z těchto národních výzkumů v 55 zemích, které byly provedeny v 50. a 60. letech, vytvořil mezinárodní škálu prestiže povolání (Tuček, Machonin, 1993, str. 367).

1. 5. 4 Cíle výzkumů prestiže

Výzkumy prestiže povolání obvykle sledují následujících pět cílů. Primární je deskripce, kdy výzkum pouze zachytí hierarchii prestiže povolání v určité chvíli. Po tomto výzkumu většinou následuje další cíl, a to komparace v čase, tzn. porovnání vývoje prestiže v určité časové řadě. Pokud máme dostupné informace z výzkumů v dalších zemích, může porovnávat výzkum prestiže v mezinárodním měřítku. Jestliže se zaměříme na souvislosti prestiže povolání s dalšími charakteristikami profese, sledujeme cíl determinací a vztahový. Strukturální cíl odhaluje hodnotová kritéria, vytvářející prestižní škálu (Tuček, Machonin, 1993, str. 368).

1. 5. 5 Význam výzkumů prestiže povolání

Výzkumy prestiže povolání mají pro společnost důležitou funkci. Jejich výsledky se užívají při diskusi obecných problémů sociální struktury společnosti. Skutečnost, že stále ještě dochází k prudkým posunům na žebříčku prestiže povolání, je pokládán za důkaz nestability. Ve vyspělých zemích se takové posuny neobjevují a prestiž zůstává poměrně neměnná. Prestiž v těchto státech zůstává mnohdy vysoce stabilní po dlouhá desetiletí (Havlík, Kořa, 2002, str. 157). Typickým příkladem země se stabilním systémem je USA, kdy během 40 let nedošlo v prestižní škále v podstatě k žádným přemístěním při všech hospodářských, technických a technologických změnách (Tuček, 1991, str. 504).

Výzkumy prestiže povolání jsou realizovány v podstatě periodicky nejen v zemích s velkou sociologickou tradicí. Navíc jsou velice podobné metodologicky, proto jsou často předmětem mezinárodního porovnávání (Tuček, 1991, str. 504).

1. 5. 6 Závěry výzkumů

Z výsledků uskutečněných sociologických výzkumů vyplynuly obecně platné závěry, které lze shrnout v následujících 5 bodech:

- 1) povolání zařazená do nejvyšší a nejnižší části stupnice mají mnohem menší rozptyl, než povolání ve středu stupnice,

- 2) určitá povolání mají tak velký rozptyl, že nemají typické místo na škále prestiže,
- 3) jednotnost přidělování pozice jednotlivým povoláním na stupnici prestiže je tím větší, čím je skupina respondentů homogennější,
- 4) lze srovnávat stupnice prestiže povolání různých zemí,
- 5) nejvýznamnějšími důvody určení pořadí prestiže je: stupeň vlivu, kontroly, zodpovědnosti a volnosti povolání, dále potřebná inteligence, vzdělání a sociální hodnoty přisuzované určitým funkcím povolání sociálním útvarem vzhledem k odpovědnosti (Geist, 1992, str. 300).

2 Učitelská profese

2.1 Vymezení učitelské profese

Učitelství patří mezi povolání, která jsou spjata s vývojem lidstva od jeho samého počátku. Když bychom chtěli datovat vznik učitelství, to znamená, kdy se někteří jedinci začali specializovat na vyučování, museli bychom se vrátit do doby před 40 000 lety a možná ještě dříve (Průcha, 2002).

Vymezení pojmu učitel není dosud zcela jednoznačné. Také je obtížné vystihnout podstatu učitelství jako takového, nalézt něco obecného, protože existují velké rozdíly mezi výukou jednotlivých předmětů (chemie, občanské výchovy, tělocviku nebo třeba matematiky), (Kot'a, in Pedagogika pro učitele, 2007).

Učitel hraje klíčovou roli ve výchovně vzdělávací soustavě. Do velké míry na něm závisí uskutečnění cílů a obsahu výchovy a vzdělávání, podílí se na motivaci žáků k učení, na konkretizaci cílů a na volbě obsahu vyučovací hodiny, na metodě, prostřednictvím které se žáci učí vědomostem, dovednostem a návykům, i na vytváření jejich postojů a životního způsobu. Při žákově učení je významným činitelem (Pařízek, 1988, str. 5).

Obecnou definici podává Průcha: učitel „je v běžném, neodborném významu ten, kdo vyučuje ve škole nebo v jiném vzdělávacím zařízení.“ (Průcha, 2009, str. 396)

Obsáhleji učitele popisují autoři Pedagogického slovníku. Vyučující je považován (vedle žáka, učiva atd.) za jednoho ze základních činitelů vzdělávacího procesu. Jedná se o profesionálně kvalifikovaného pedagogického pracovníka, spoluodpovědného za přípravu, řízení, organizaci a výsledky tohoto procesu (Průcha, Walterová, Mareš, 2009).

Mezinárodní organizace OECD definuje učitele jako osoby, jejichž profesní aktivita zahrnuje předávání poznatků, postojů a dovedností specifikované ve formálních kurikulárních programech pro žáky a studenty zapsané do vzdělávacích institucí. Definice zahrnuje pouze pracovníky, kteří přímo provádějí vyučování žáků, ne ředitele škol, kteří nemají vyučovací úvazek (Education at a Glance: OECD Indicators in Průcha 2002, str. 21).

Smyslem činnosti učitele je zejména účast na předávání kulturního dědictví z jedné generace na druhou a uvádění nových generací do světa dospělých.

Zjednodušeně můžeme říci, že učitel je osoba, která vyučuje ve škole. Je to osoba pověřená předávat určité vědění (Kot'a, in Pedagogika pro učitele, 2007, str. 15).

Pojetí učitelské profese se vyvíjelo v souvislosti s vývojem společnosti, v níž se prohlubovaly požadavky na poznávání a vzdělávání jedince. S rozvojem školního vzdělávání se zvyšovaly i nároky na samotné učitele, což přineslo úsilí o zvyšování kvality učitelského vzdělávání (Průcha, 2009).

2. 2 Profesní dráha učitelů

V učitelství můžeme rozlišit určité vývojové etapy a typické životní dráhy. Obecně se soudí, že čím vyšší je etapa profesní dráhy učitele, tím by měla být jeho práce kvalitnější.

2. 2. 1 Volba učitelské profese

První období zahrnuje volbu profese (motivace ke studiu učitelství). Pozornost odborníků se obrací především na studenty učitelských oborů, kteří pak vykonávají nebo nevykonávají učitelské povolání. V České republice je zájem o studium učitelských oborů stále vysoký, na pedagogické fakulty se každoročně hlásí více uchazečů, než je možné přijmout. U zájemců je vysoká převaha žen (70% a více). Pro velkou část studentů je studium na pedagogických fakultách ovšem pouze náhradní volbou, přibližně 12% z nich učit nechce (nebyli přijati na jinou, preferovanější fakultu). Dosud není potvrzen vliv zkušeností studentů ze školní praxe na jejich postoje k profesi (Průcha, 2002).

Volba učitelství je volba na jistotu. Uchazeč předem ví, co přibližně bude naplní jeho práce, jaké budou pracovní podmínky, kolektiv, práva a povinnosti. Toto povolání volí spíše lidé klidní, kteří nemají rádi veliké změny. Vnitřním důvodem vydat se na učitelskou dráhu může být vliv některého učitele, se kterým se setkali v průběhu školní docházky a snaží se s tímto vzorem identifikovat. Dalším motivem volby může být naplnění touhy ovlivňovat druhé, mít autoritu, vliv či možnost působit na ostatní. Podle Koti „řada učitelů nachází seberealizaci v možnosti ukázněného sebevyjádření prostřednictvím odborných znalostí.“ (Kot'a, in Pedagogika pro učitele, 2007, str. 15)

2. 2. 2 Profesní start a adaptace

Tato etapa bývá také nazývána učitel-začátečník, zahrnuje období nástupu do povolání a první roky ve výkonu učitelského povolání, které se považují za rozhodující pro utváření dovedností a zvykání na všechny povinnosti a podmínky. U začínajících učitelů se může projevit profesní náraz, šok z reality, kdy zjišťují, že na praxi nejsou

dostatečně připraveni. Začátečníci mohou být zklamáni nedostatečným materiálním vybavením škol či nadměrnými úvazky. Zda zůstanou v profesi, ovlivňuje také kultura školy (sociální klima školy, hodnotové orientace učitelského sboru, postoj ředitele školy). Největší obtíží, se kterou se začínající učitelé setkávají bez jakýchkoli dřívějších zkušeností, je práce s neprospívajícími žáky, udržení kázně a pozornosti žáků při vyučování. Jak již bylo zmíněno, ve studiu učitelství výrazně a dlouhodobě převažuje podíl žen a je tomu tak i v učitelské profesi (Průcha, 2002, str. 201- 233).

2. 2. 3 Profesní stabilizace

V období profesní stabilizace, se učitel stává zkušeným. Nastává přibližně po pěti a více letech učitelské praxe (Průcha, 2002).

2. 2. 4 Profesní vyhasínání

V průběhu vykonávání učitelského povolání se může dostavit profesní vyhasínání (vyhoření, burnout syndrom), profesní konzervatismus. Bývá často spojován se závěrečnou fází profesní dráhy, kdy učitelé ztrácí zájem o svou práci, provádí ji bez nadšení, stále stejným způsobem a výkon profese je vyčerpává. Obecně se uvádí, že starší učitelé jsou zdrženlivější vzhledem k inovacím a jiným změnám ve vyučování, které jsou veřejností vyžadovány (Kalhous, Obst, 2002, str. 92- 97).

2. 3 Role učitele v životě dítěte

2. 3. 1 Sekundární socializace žáka

Učitel svým působením navazuje na primární socializaci dítěte, kterou v dětství zajišťuje rodina. Uvádí jedince do nových oblastí společnosti, ve které žije. Podílí se na růstu schopností žáka, rozvíjení jeho předpokladů pro společenský a pracovní život. Formuje ho také jako osobnost, lidskou bytost a může mít vliv na jeho celoživotní dráhu. Na druhém stupni nepůsobí ve třídě pouze jeden učitel, proto nehovoříme o tom, že by se učitel stával jediným, kdo žáky formuje. Jde o společné působení více pedagogů, které by se mělo doplňovat a pokud možno nebýt v rozporu. I z toho důvodu je důležité, aby byl učitelský sbor jednotný (Havlík, Koťa, 2002, str. 151- 153).

Je důležité zmínit, že role rodičů je nenahraditelná a pokud nastaly v dětství nějaké chyby, těžko je učitel napraví. Proto je výchova dětí především v kompetenci rodičů. Učitelé nikdy nemohou nahradit rodiče, proto by se právě zákonní zástupci měli svým dětem pořád věnovat a nést za jejich výchovu odpovědnost. Často se však setkáváme s názorem, že za výchovu je zodpovědná škola a nevychovanost dětí je připisována právě nedostatečnému působení učitelů (Havlík, Koťa, 2002, str. 151- 153).

2. 4 Náplň učitelské profese

Tato profese je na rozdíl od jiných velmi náročná na přípravu. Komplikovaný je také její průběh, kdykoliv totiž může nastat situace, se kterou učitel nepočítal, přesto se s ní musí vypořádat a pokud možno co nejlépe (Pařízek, 1990, str. 7-8).

Vedle činností, které mají učitelé vykonávat podle pracovního řádu a jiných závazných předpisů pro pedagogické pracovníky, je nutno zmínit se také o těch, které ve své profesi fakticky vykonávají. Pokud nejsou respektovány obě zmíněné složky, mohou nastat nejasnosti v posuzování náročnosti práce učitelů. Nelze totiž vycházet jen z normovaného počtu hodin, který se jeví jako nižší než u jiných profesí (Průcha, 2002).

2. 4. 1 Edukační a související činnosti

Přímou pedagogickou činnost v současné době vymezuje zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících.

Další normou je Pracovní řád pro zaměstnance škol a školních zařízení (2001, aktualizované vydání), podle něj pedagogičtí pracovníci v pracovní době stanovené závaznými právními předpisy konají: přímou vyučovací činnost nebo přímou výchovnou činnost a práce související s touto činností zahrnující přípravu na vyučování nebo výchovnou činnost, přípravu učebních pomůcek, vedení předepsané pedagogické dokumentace, opravu písemných a grafických prací žáků, dozor nad žáky ve škole a při akcích organizovaných školou, spolupráci s ostatními pedagogickými pracovníky a s výchovným poradcem nebo školním metodikem prevence, spolupráci se zákonnými zástupci žáků. Dále zahrnuje nezbytnou odbornou péči o kabinety, knihovny a další zařízení sloužící potřebám vzdělávání, výkon prací spojených s funkcí třídního učitele, účast na poradách svolaných ředitelem školy, studium a v neposlední řadě například účast na různých formách dalšího vzdělávání (Průcha, 2002).

Mezi jejich další povinnosti patří vykonávání činnosti výchovně vzdělávací s přihlédnutím k ochraně žáků před riziky poruch jejich zdravého vývoje, dále dodržování učebních plánů, osnov, jiných schválených učebních dokumentů, organizačních předpisů. Musí také informovat žáky o výsledcích jejich vzdělávání, v případě nezletilých také jejich zákonné zástupce. Nezbytná je i jejich spolupráce s výchovným poradcem školy, školním metodikem prevence, případně se zařízeními

pedagogicko-psychologického poradenství a orgány sociálně právní ochrany dítěte. Učitelé ale vykonávají spoustu jiných aktivit, které nejsou zahrnuty v právních rádech (Průcha, 2002).

2. 4. 2 Časová náročnost

Pro učitele základní školy stanovuje nařízení vlády ČR 22 vyučovacích hodin týdně. Celkový pracovní čas zahrnuje nejen čas vyučovací, ale dobu vyplněnou činnostmi vztahující se k vyučování (příprava na vyučování, oprava úkolů, testů, prací, konzultace pro žáky, profesionální rozvoj, setkání s rodiči, porady a jiné aktivity ve škole). Skutečný rozsah práce učitelů, jak vyplývá z výzkumů Kurelové, Krejčího a kol. z roku 2000, je mnohem širší. Průměrná celková týdenní doba pracovních činností českých učitelů je přibližně 45 hodin. Nejvíce času věnují přípravě na vyučování začátečníci, průměrně 6,5 hodiny týdně (Dytrtová, Krhutová, 2009, str. 45- 48).

Další výzkum (Kurelová, Krejčí a kol, 2000) ukázal, že průměrná doba pracovních činností českých učitelů je přibližně 45 hodin. Není však výjimkou, že se celkový pracovní čas může pohybovat dokonce kolem 48 hodin. Časová náročnost spočívá především v činnostech souvisejících s fázemi vyučování, které neprobíhají přímo ve vyučovací hodině (fáze přípravy a projektování, při kterých je nutné, aby učitel prostudoval učební plány, osnovy, standardy předmětu, který bude vyučovat i předmětů příbuzných, kde může uplatnit mezipředmětové vztahy). Následuje didaktická analýza učiva, při které zváží, které učivo je základní, jak je uspořádá a tím nejlépe vystihne výchovné a vzdělávací hodnoty dané látky. Hlavním bodem příprav je plánování vyučovacích hodin, přičemž vychází z ročního plánu výuky daného předmětu, který zpracovává na začátku roku (Dytrtová, Krhutová, 2009, str. 45- 48).

Množství času, které příprava učitelům zabírá, se liší u jednotlivých učitelů, ale i u konkrétních hodin jednoho učitele. Začínající učitelé věnují přípravám nepochybně více času. Dále se učitel musí věnovat kontrole, hodnocení a sebehodnocení jak činností žáků, tak i činností sebe samého. Hodnocení žáků je činnost velice náročná, nese velkou odpovědnost, a i když částečně probíhá přímo v hodině, stále vyžaduje mnoho času i mimo vyučování (kontrola domácích úkolů, opravování testů, písemných prací...) (Kyriacou, 1996, str. 31- 45).

2. 4. 3 Nestandardní situace ve škole

Učitel se setkává s mnoha případy nestandardních situací. Jedná se především o protesty a nekázeň žáků, přestupky, žákovské žerty a recese, spory mezi žáky navzájem, krádeže mezi žáky, protekční dítě ve třídě, zvláštní vztahy učitele k jednotlivým žákům aj. (Pařízek, 1990, str. 9).

2. 4. 4 Pracovní zátěž a zdraví učitelů

Veřejnost uznává, že učitelské povolání je mimořádně namáhavé psychicky a může nepříznivě ovlivňovat zdravotní stav učitelů. Profesi učitele by si neměli vybírat lidé asociální, lhostejní či bezohlední k ostatním lidem. Důležité je nepodléhat úzkostným stavům, nebýt posedlý jednotlivostmi, ale chápat vše v souvislostech, nebýt podezřívavý, nepodléhat svým vnitřním impulzům, ale měli by se umět ovládat. Jednou z nejdůležitějších zásad je nepoddávat se stresu nebo frustracím (Průcha, 2002).

U učitelů se dostavují: pocit duševní únavy, vyčerpání v důsledku dlouhodobého vypětí sil, psychické deprese, úzkostná očekávání. Při profesi je značné zatížení hlasové a sensorické. Učitel pracuje při plném vědomí a jsou kladeny vysoké nároky na zrak i sluch. Nelze opominout mentální zátěž vycházející z práce se žáky, řízení třídy, poznávání a formování osobnosti žáků. Učitel je také často emocionálně angažován na sociálních vztazích, které v jeho práci vznikají (Průcha, 2002).

Učitelé jsou ve třídách vystaveni stresu. Jeho zdrojem mohou být žáci se špatnými postoji k práci, žáci, kteří vyrušují, všeobecná nedisciplinovanost ve třídě, časté změny vzdělávacích projektů a organizace školy, nevhodné pracovní podmínky, časový tlak, konflikty s kolegy, pocit, že společnost nedoceňuje práci učitele, v neposlední řadě také spolupráce s rodiči žáků nebo školskými úřady (Kyriacou, 1996, str. 151- 152). Nezbytnou psychickou schopností či dispozicí pro zvládnutí této profese, je odolnost vůči těmto stresorům. Další vhodné prostředky jsou sportovní, zájmové, rekreační činnosti, úprava režimu práce a odpočinek. Nevhodné k překonání stresu jsou léky na uklidnění, kouření či dokonce alkohol (Průcha, 2002).

Pracovní zátěž je značná, přitom postavení učitele nebo učitelky na konci životní dráhy není o mnoho vyšší než na počátku. Málokdy počítá s výrazným veřejným uznáním, slávou nebo bohatstvím (Dytrtová, Krhutová, 2009, str. 36- 43).

2. 5 Osobnost učitele

Pod pojmem učitel nerozumíme jen znalosti profesní, zahrnuje také dovednosti, praktické zkušenosti a postoje. Velký význam v této profesi má komunikační a sociální kompetence. Základy dovedností budoucí učitel získává během studií na fakultách, které připravují učitele (Dytrtová, Krhutová, 2009, str. 9).

2. 5. 1 Vzdělání učitelů

Pro výkon toho povolání je nezbytná kvalifikace učitelů a pedagogická způsobilost. Pedagogický slovník definuje pojem kvalifikace jako „souhrn požadovaných předpokladů pro vykonávání určitého povolání“ (Průcha, Walterová, Mareš, 2009, str. 110- 111).

Vytváří se především ze dvou zdrojů: na základě formálního vzdělávání (přípravného vzdělávání) a na základě získání praktických zkušeností při výkonu profese. Jedná se tedy o požadavek minimální počáteční přípravy učitelů. Pedagogická způsobilost je závažnější a obsáhlejší. Z výše uvedeného vyplývá, že dosáhnout kvalifikace učitele neznamená být způsobilý k výkonu profese. Způsobilost můžeme vymezit jako souhrn vědomostí a dovedností v oblasti pedagogiky, didaktiky, pedagogické psychologie aj., které lze získat studiem učitelského zaměření, zahrnuje ale také osobnostní předpoklady pro výkon profese. Po druhé světové válce došlo ke změně v přípravném vzdělávání učitelů, bylo zavedeno povinné vysokoškolské vzdělání. Dne 27. října 1945 prezident republiky dekretem stanovil, že všichni učitelé (všech druhů a stupňů) vzdělávání nabývají na pedagogických a jiných fakultách vysokých škol, které realizují učitelství (fakulta filozofická, přírodovědecká, tělesné výchovy a sportu, teologická...). Učitelství pro první stupeň základní školy je stále výsadou pedagogických fakult (Průcha, 2002).

Vzdělávání učitelů je v současné době značně liberalizované. Každá instituce má trochu jiné pojetí přípravy učitelů na budoucí povolání. Legislativou je všem institucím dán rámec, který zahrnuje vysokoškolský charakter a obsahové vymezení. Obsahem vzdělání je aprobační předmět, pedagogika, psychologie, oborové didaktiky a pedagogická praxe (Lipertová, Pešková, 1996, str. 251- 266).

Pedagogická praxe

Pedagogická praxe je významnou součástí přípravy budoucího učitele, při které má možnost seznámit se se všemi pracovními povinnostmi, které bude při profesi mít. Mezi hlavní úkoly praxe patří motivací pro učitelské povolání, praxe může mít také negativní vliv (Dytrtová, Krhutová, 2009).

Celoživotní studium

Pro vytváření osobnosti učitele má velký vliv nejen příprava pregraduální, ale i postgraduální, tzn. další vzdělávání v průběhu vykonávání profese (Dytrtová, Krhutová, 2009, str. 40- 43).

Správný učitel by se měl stále učit, zajímat se o svůj obor, o nové poznatky a objevy. Permanentní vzdělávání považujeme za nezbytné, protože se v průběhu let mění nejen obsahy, ale i metody výuky učebních předmětů, objevují se nové poznatky z pedagogiky a psychologie. Učitelé by měli mít na paměti, že není přínosné učit stále stejným způsobem to samé po celou dobu pedagogické praxe. Když se někdo rozhodne vydat na dráhu učitele, musí si uvědomit, že toto povolání od něj vyžaduje celoživotní vzdělávání. Mimo nezbytné vysokoškolské vzdělání by měla osobnost učitele mít také široký kulturně politický rozhled (Vališová, Kasíková, 2007, str. 27- 49).

2. 5. 2 Osobnostní předpoklady

Posláním učitele nespočívá ve zvládnutí učiva, získáním didaktické schopnosti, metodické obratnosti či znalostí o věcech, které vyučuje. To se může naučit každý, je to pouze soubor předpokladů, ale určitě to není zárukou toho, že bude dobrým učitelem. K výkonu tohoto povolání je třeba mít osobnostní předpoklady, které se nedají naučit (Vališová, Kasíková, 2007. str. 15- 16).

Osobnost učitele je základním činitelem výchovně-vzdělávacího procesu a faktorem při motivaci žáků. Učitel by měl být psychicky odolný, komunikativní důležité je také mít schopnost alternativního řešení situací, schopnost osvojování nových poznatků, učení se. Učitel agresivní, šířící kolem sebe strach, ale také přehnaně aktivní a neklidný, bojácný, úzkostlivý, málo motivující, nepřipravený, špatně organizující svou práci působí negativně nejen na klima třídy, ale i průběh vyučovací

hodiny. Dále se předpokládá morální bezúhonnost, odolnost vůči zátěži a v neposlední řadě také schopnost sebereflexe (Dytrtová, Krhutová, 2009, str. 15-18).

Měl by to být člověk odolný, stabilní, z jeho osobnosti by měla vyzařovat určitá síla. Žádoucí jsou i další vlastnosti, jako je např. vytrvalost, nesobeckost, nezaulatost a nepomstychtivost. Učitel by měl respektovat osobnost žáka, brát na vědomí zvláštnosti a možnosti každého z nich a měl by podporovat jeho vývoj. Učitel musí být připraven na to, že jeho práce nikdy nebude jednoduchá, protože v průběhu profese se bude setkávat s různými situacemi, které jsou často nepředvídatelné. Toto povolání vyžaduje také kladný přístup ke změnám ve vyučování a tvořivost. Nelze pracovat stále stejným způsobem podle jednoho modelu, je třeba, aby učitel vhodně kombinoval metody, postupy, organizační formy a nebál se použít něco nového, neobvyklého. Bez tohoto přístupu se jeho hodiny stanou rutinou a pro žáky nebudou zajímavé. Učitel se samozřejmě neobejde bez komunikativních dovedností a vřelého vztahu k dětem (Vališová, Kasíková, 2007, str. 15- 26).

Tato problematika by se dala shrnout slovy Jaroslava Koti: „Kdo není ochoten a schopen jít dlouhou cestou celoživotního sebevzdělávání, hledačství, pochybování o sobě samém, projasňování, vyhledávání a ověřování důvodů a argumentů, kdo není schopen sledovat vývoj svého oboru a kulminovat svůj životní obzor, kdo chce prostě a jednoduše žít klidný a usazený život, neměl by na učitelskou dráhu ani pomyslet, ani na ní vstupovat.“ (Kot'a, in Pedagogika pro učitele, 2007, str. 16)

2. 5. 3 Pedagogické dovednosti

Efektivnost práce učitele je velkou mírou závislá na kvalitě jeho pedagogických dovedností, které tvoří součást vyučovacího stylu učitele. Můžeme je definovat jako jednotlivé logicky související činnosti učitele podporující žákovu učení. Jejich hlavním úkolem je co nejefektivněji dosáhnout výukových cílů. Dovednosti se opírají o vědomosti, které si budoucí učitelé osvojí vzděláním na fakultách vzdělávajících učitele a rozvinou je poté v praxi konkrétním řešením pedagogických situací a problémů. Mezi nejdůležitější vědomosti patří zejména znalost učiva, obecných principů a strategií řízení vyučování a organizace práce ve třídě, znalost kurikulárních materiálů a vzdělávacích programů, jak učit jednotlivá témata, znalost kontextu vyučování, znalosti o žácích, výchovných cílů a hodnot. Důležitou úlohu v rozvoji

dovedností hraje sebereflexe. Učitel si uvědomuje, popisuje, analyzuje a hodnotí vlastní zkušenosti z řešení situací a problémů, v nichž své dovednosti uplatňuje. Kromě toho učitel musí během hodiny neustále reagovat na měnící se okolnosti a podmínky, které se často nedají předpokládat (Kyriacou, 1996, str. 7- 10).

Plánování a příprava vyučovací hodiny

Hlavním úkolem učitele je plánování a příprava vyučovací hodiny tak, aby při ní žáci co nejefektivněji získali dovednosti a poznatky vytyčené jako cíl dané hodiny. Zahrnuje výběr výukových cílů a činností, časové rozvržení hodiny, přípravu všech pomůcek, stanovení způsobu sledování a hodnocení žáků. Plán učební hodiny musí mít vhodné a jasné záměry a cíle, které musejí přispívat k širším vzdělávacím záměrům školy. Učitel specifikuje očekávané výsledky učení, cílový stav procesu žákova učení. Je třeba věnovat pozornost návaznosti cílů na předchozí i budoucí práci žáků a zvážit, nakolik jsou vhodné k rozšiřování současných dovedností, postojů a zájmů. Obsah, metody a struktura, které učitel zvolí pro hodinu, mají odpovídat tomu, co se mají žáci naučit a jejich potřebám. Učitel musí velmi dobře znát daný předmět a vědět, jak lze učivo rozdělit. Hodina by měla být zajímavá, uspořádána tak, aby vyučování upoutalo a udrželo pozornost, zájem a aktivní účast žáků na výuce. Proto je žádoucí používat vhodné a především různorodé učební činnosti, které přispívají k pozornosti, motivaci a zájmu žáků (Kyriacou, 1996, str. 31- 45).

Přípravy umožňují rozmyslet si, jaký typ učení navodíme při konkrétní hodině, obsah a strukturu. Povede nás k včasné přípravě všech materiálů a pomůcek. Poznámky z našich příprav můžeme znovu použít, vycházet z nich a čerpat při přípravě podobných lekcí a hodin. Pro začínající učitele jsou obzvláště důležité, nejen pro opětovné použití, ale na konci hodiny si k aktivitám napíše, co by měl změnit, co se neosvědčilo apod. Z nich poté vychází v dalších letech praxe (Vališová, Kasíková, 2007. str. 125- 135).

Realizace vyučovací hodiny

Je stejně důležité co při vyučování děláme i jakým způsobem to provádíme. Mezi dovednosti učitele patří jisté, uvolněné, sebevědomé, cílevědomé a účelné vystupování, svým chováním vzbuzuje zájem o výuku. Předpokládá se, že učitelé budou využívat různé vyučovací metody. Výklad a vysvětlení podává jasně a forma odpovídá potřebám a úrovni žáka. Během hodiny klade učitel různé typy otázek, vyvolává

všechny žáky a k podpoře učení používá širokou škálu vhodných učebních činností. Nechává žáky aktivně se podílet na hodině, dostávají možnost organizovat vlastní práci. Učitel respektuje myšlenky, názory žáků a podporuje jejich vyjadřování. Práce, kterou jim zadává je také přiměřená jejich potřebám (Kyriacou, 1996, str. 47- 62).

Pedagogická komunikace

Veškerá práce při výkonu profese učitele vyžaduje komunikaci. Proto bývá označována za jednu z nejdůležitějších dovedností, kterou by měl učitel ovládat. Je zaměřena na dosažení pedagogických cílů, závisí na ní atmosféra vyučovacích hodin i školní klima. Mělo by se jednat o klidné, taktní, citlivé přistupování k situacím. Důležitá je vzájemná důvěra, tolerance, trpělivost, snaha o porozumění a objektivita. Učitel by měl být za všech situací vzorem pro ostatní, vyjadřovat se spisovně, správně používat odbornou terminologii. Měl by svou řeč přizpůsobit věku žáků, aby mu rozuměli, nepoužívat nadměrný počet cizích slov. Nejvíce dochází k pedagogické komunikaci mezi učitelem a žáky při vyučování, ale mimo vyučovací hodinu nastává spousta dalších situací, které stále vyžadují od učitele jeho dovednost správně „pedagogicky“ komunikovat s ostatními (Nelešovská, 2005, str. 26-57).

Kvalitu verbální komunikace ovlivňuje především zvolená hlasitost projevu, jeho dynamika, barva, rychlost, intonace, správnost frázování, emocionalita. Komunikace neverbální bývá součástí verbální, jde o sdělování pohledy, výrazy obličeje, pohyby, fyzickými postoji, gesty, dotykem, přiblížením, oddálením, úpravou zevnějšku prostředím. Dalším typem je komunikace jednáním nebo činnostmi (komunikace činem) (Nelešovská, 2005, str. 26-57).

Pro výuku je důležitý výklad, jeho výstižnost nejvíce přispívá k dosahování dobrých učebních výsledků. Na jeho efektivnost ovlivňuje výstižnost, jasnost a plynulost vyjadřování, projevy důrazu a zájmu, používání příkladů, organizace a zpětná vazba umožňující žákům klást otázky. Další klíčovou dovedností je umění klást otázky. Kromě pokládání otázek u ústního zkoušení slouží také k povzbuzení k přemýšlení, ověřují porozumění učivu, vědomosti a dovednosti, dále upoutávají pozornost k danému úkolu. Úkolem otázek je také zopakování a upevnění již osvojeného učiva, mohou být prostředkem k řízení třídy (Kyriacou, 1996, str. 49- 53).

Řídící a organizační dovednosti

Vyučování vyžaduje mnoho řídicích a organizačních dovedností učitele. Klíčovým úkolem je zapojit žáky do učebních aktivit, na začátku hodiny navodit kladný postoj k činnostem, které budou v hodině probíhat, udržet pozornost, zájem a zapojení do činnosti po celou hodinu. Během ní sleduje postup žáků, zlepšování v jejich práci. Poskytuje užitečnou zpětnou vazbu, kterou jsou povzbuzeni k další práci. Přejechy mezi jednotlivými činnostmi jsou hladké a nenarušují hodinu jako celek. Důležité je umět dobře rozvrhnout čas věnovaný aktivitám v hodině, zvládnout obměnit plán výuky a účelně využít zbylý čas na konci hodiny. I zde hraje ve vyučování důležitou roli již zmíněná pedagogická komunikace (Kyriacou, 1996, str. 63- 77).

Vytváření příznivého klimatu ve třídě

Klima může mít vliv na motivaci žáků a postoj k učení. Můžeme rozlišit tři vlivy na motivaci: vnitřní motivace (zájem o téma, naučit se něco, zapojení do činnosti), vnější motivace (účast na činnosti s vidinou dosáhnutí cíle, pochvaly) a očekávání úspěchu. Učitel klima ve třídě cílevědomě orientuje na splnění úkolu, atmosféra je uvolněná, dbá na pořádek. Třída (vzhled učebny a rozmístění vybavení) by měla usnadňovat činnosti při výuce. Učitel žáky k učení podporuje, povzbuzuje a dává jim najevo svá očekávání. Vzájemné vztahy mezi učitelem a žáky by měli být založeny na dobrém vztahu, důvěře, vzájemné úctě. Žákovi je poskytována zpětná vazba, kterou se přispívá k budování jeho sebedůvěry a sebeúcty (Kyriacou, 1996, str. 79- 94).

Udržování kázně a pořádku ve třídě, řešení výchovných situací

Jedná se o zřízení optimálních podmínek, kterých je třeba, aby mohlo docházet k efektivnímu vyučování. Opakem je nevhodné chování žáků, mezi ně patří přílišné povídání nebo mluvení bez vyvolání, hlučnost, nevěnování pozornosti učiteli, neplnění zadaných úkolů... Hlavními příčinami bývá nuda, dlouhotrvající duševní námaha, neschopnost splnit zadaný úkol, nízká sebedůvěra žáka vzhledem ke školní praxi, problémy v emoční oblasti, špatné postoje nebo nepřítomnost negativních důsledků reagujících na špatné chování. Do jisté míry záleží kázeň na klimatu ve třídě a na realizaci a řízení hodiny. Učitel by měl působit přiměřenou autoritou, kterou žáci přijímají a respektují. Žákům jsou jasně stanoveny pravidla a požadavky na jejich chování, které je učitelem sledováno a snaží se předejít projevům nežádoucího chování.

Když k tomuto chování dojde, řeší se správným způsobem, dochází k napomenutí, trestu nebo jinému postihu (Kyriacou, 1996, str. 95- 120).

Podmínkou kázně ve třídě je, jak vyplývá z výše uvedeného, zajímavá výuka, důslednější a přísnější jednání učitele, které žáci sami požadují. Pro celkově příznivou atmosféru ve třídě je nezbytný smysl pro humor a sebevědomé vystupování učitele (Dytrtová, Krhutová, 2009, str. 45- 48).

Diagnostické dovednosti

Diagnostika, hodnocení prospěchu žáků, se vztahuje ke všem činnostem, kterými posuzujeme výkon žáků. Učitel hodnotí důkladně, konstruktivně a vyhodnocené práce vrací žákům včas. Zpětná vazba působí nejen jako nalezení chyb, ale i nalezení pokroku, motivace, povzbuzení k dalšímu úsilí žáků, udržení a posílení jeho sebedůvěry. K hodnocení používá mnoho různých úkolů (sledování běžné práce ve třídě, domácí úkoly, testy navržené učitelem, standardizované testy, formální zkoušky) a o prospěchu žáků si vede záznamy různými způsoby. Také žáci se podílejí na hodnocení své práce a prospěchu. Hodnocením se mohou odhalit oblasti, ve kterých má více žáků potíže, k posouzení efektivnosti vyučování a k ověření, zda byl vytvořen základ pro další vyučování (Kyriacou, 1996, str. 121- 138).

Autodiagnostika znamená hodnocení své vlastní výuky slouží učiteli k tomu, aby podle získaných poznatků přizpůsobil další plánování a praxi. Stále uvažuje o svých prováděných činnostech a snaží se odhalit ty, které potřebují upravit nebo obměnit. Dále prověřuje organizaci svého času a činností, snaží se je uspořádat tak, aby dosáhl s největší účinností (Kyriacou, 1996, str. 139- 146).

Všechny tyto oblasti spolu souvisejí, navazují na sebe, vzájemně se prolínají a ovlivňují se. Pro zlepšení pedagogické činnosti učitele je nejvýznamnější dovednost sebereflexe a sebehodnocení, které slouží k sebekritickému hodnocení vlastního pedagogického působení a ovlivní následný pedagogický záměr a jeho přípravu realizaci (Dytrtová, Krhutová, 2009, str. 47).

2. 5. 4 Charakteristika ideálního učitele

V současnosti jsou tyto požadavky formulovány jako profesní standardy, ke kterým by měla směřovat příprava učitelů na vysokých školách. Zahnuje především vlastnosti osobnostní (charakterové, temperamentové, smysl pro spravedlnost), dále didaktické dovednosti (odborná připravenost, schopnost výkladu, zájem o obor), pedagogicko-psychologické charakteristiky (vztah k žákům, způsob hodnocení) (Průcha, 2002).

Žáci si ideálního učitele představují jako člověka, který se chová přátelsky, je vždy spravedlivý, dokáže naučit, nikoho nezesměšňuje, nedělá podrazy, vytváří příjemnou atmosféru. Měla by to být respektovaná osoba, na kterou se mohou v případě nějakého problému obrátit, protože vědí, že učitel to nebude nikde šířit a bude se snažit jim pomoci. Dále za ideálního učitele považují takového, který je přiměřeně dominantní, tzn. má ve přídě dobrou kázeň, klid a pořádek (Průcha, 2002).

Vyučovací hodina ideálního učitele je vedena cílevědomě a vyjadřuje vysoká očekávání vůči žákům. Při hodinách žáci dostávají příležitost zorganizovat si svou práci, učitel neřídí jejich práci příliš podrobně. Hodina žáky zaujme a udrží jejich zájem po celou dobu. Při výuce učivo nevnímají jen v hranicích školy, ale jako něco, co souvisí s praktickým životem. Práce v hodinách je vedena tak, že odpovídá schopnostem a studijním potřebám žáků. Učitel rozvíjí a rozšiřuje vyjadřovací schopnosti žáků. Jeho hodiny jsou zajímavé, protože je využívána široká škála rozmanitých učebních činností (Kyriacou, 1996, str. 63- 77).

Učitelé, kteří mají sehrát svou roli ve společnosti, musí být zodpovědnými, rozumnými a uctivými lidmi, aby sami svým vystupováním byli svým žákům vzorem hodným následování. Tím totiž učitel dává žákům největší impuls k jejich růstu (Lipertová, Pešková, 1996, str. 26- 36).

Spolu s kabátem by měli ve sborově odložit veškeré soukromé starosti, únavu, bolesti, obavy. A na základě všech svých dovedností, vlastností a osobnostních předpokladů by měl vytvářet ve třídě i v celé škole příjemnou atmosféru, které podporuje vyučování (Dytrtová, Krhutová, 2009, str. 36- 43).

3 Prestiž učitelského povolání

V oblasti učitelství se můžeme zaměřit jak na prestiž jednotlivce (prestiž jednoho konkrétního učitele v určité škole), tak na celé sociální skupiny. V našem případě nás bude zajímat prestiž socioprofesionální skupiny učitelů, tedy prestiž učitelského povolání celkově (Průcha, 2002).

3.1 Kritéria hodnocení prestiže učitelů základních škol

Důležité je zjistit, podle jakých měřítek hodnotí respondenti prestiž povolání a co si pod pojmem prestiž povolání představují. Nejdůležitější hlediska pro posouzení prestiže v % (Tuček, 2003):

Tabulka č. 1: Kritéria při hodnocení prestiže

Kritéria	1. pořadí	2. pořadí	3. pořadí
Znalosti, které profese vyžaduje	26,9	16,1	13,6
Důležitost pro společnost	22,8	16,8	12,3
Zodpovědnost, kterou pracovník má	15,8	17,3	12,7
Praktická potřeba profese	7,7	11,5	10,9
Fyzická namáhavost	2,6	5,3	5
Duševní náročnost	4,5	6,6	7,6
Zručnost, šikovnost, kterou profese potřebuje	3,9	6,2	9,3
Rozhodovací pravomoci, moc, kterou pracovník má	1	2,2	4,2
Nezávislost, samostatnost profese	1	2,3	3,7
To, jaké profese vyžaduje nadání, zvláštní talent	2,8	4,7	4,9
Výše příjmů v této profesi	3,3	3,1	5,1
Něco jiného	7,6	6,6	7,1
Bez odpovědi	0,3	1,5	3,7

(Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, 2011)

Obecné hodnocení prestiže povolání je velmi těsně spjato s objektivně stanovenou složitostí práce (Tuček, Machonin, 1993).

Odpovědi respondentů se dají rozdělit do dvou následujících možností:

- 1) Znalosti, důležitost, odpovědnost= znaky charakterizující vysoce náročné profese. Těmito možnostmi se při hodnocení řídí spíše lidé s vyšším vzděláním.
- 2) Potřebnost, namáhavost, zručnost= charakteristiky určitých typů manuální práce. Podle těchto kritérií hodnotí převážně lidé z dělnických profesí (Tuček, 2003).

Posuzovat společenské postavení pedagogických pracovníků není úkol jednoduchý. Společný název zahrnuje jak učitele jednotlivých stupňů (od mateřských škol po vysoké), tak vyučující různých předmětů a aprobací, ale i učitelé, kteří jsou odlišní svým postavením podle lokalit, kde působí (velké, malé město či vesnice). Výzkumy a úvahy zpravidla nehodnotí postavení učitelek předškolních zařízení. Zaměřují se především na učitele základních a středních škol. Vysokoškolští učitelé jsou chápáni jako samostatná skupina, jelikož ve svém působení spojují pedagogickou činnost s vědecko-výzkumnými aktivitami (Havlík, Kořa, 2002, str. 154).

Postavení učitelů ve společnosti je odvozeno od jejich působení ve školském systému. Při posuzování společenské pozice učitelů do hodnocení zahrnujeme postavení v rámci školské soustavy a uvnitř jednotlivých škol. Tato profese je zároveň situována do celkové sociální struktury společnosti, při hodnocení tohoto statusu se v škálách (žebříčcích) prestiže v poslední době střetává společenský význam povolání s hodnocením kvalifikace a odbornosti. „Nejen odborníci, ale i veřejnost hodnotí práci učitelů jako složitou a odborně náročnou. I podle Mezinárodních standardů klasifikace zaměstnání jsou učitelů zařazováni do skupiny „odborníků“ a v devítistupňové klasifikaci patří do druhé skupiny podle „složitosti práce.““ (Havlík, Kořa, 2002, str. 155) Kvalifikaci a odbornost umocňuje i fakt, že školství je resortem s nejvyšším počtem vysokoškolsky vzdělaných zaměstnanců (Havlík, Kořa, 2002, str. 155).

Pokud je společenský status vysvětlován složitostí práce, pak jde především o vysokou psychickou náročnost. Výkon učitelské profese na rozdíl od mnoha jiných vyžaduje značnou domácí přípravu. Výchovně-vzdělávací práce obsahuje mimo školní výuku řadu dalších povinností (více v kapitole Náplň učitelské profese). Ovšem podstatný je tlak vyvíjený na učitele, protože se od nich očekává trvale vysoký výkon, plné nasazení, vysoká sebekontrola a nepolevující pozornost. Kromě řízení složité výchovy a vzdělávání je jim zároveň svěřen dohled nad bezpečností, ochranou zdraví a životů dětí a mládeže (Havlík, Kořa, 2002, str. 155).

Škola a učitelé se významně podílejí na socializaci dětí a mládeže, na růstu schopností a kultivaci předpokladů pro společenský a pracovní život budoucí generace. Společenský status se tedy dále odvíjí od vlivu na život všech obyvatel, a to v několika životních cyklech: v dětství, mládí a na rodiče školáků a studentů. Výchova a vzdělávání se totiž netýkají pouze žáků, kterým jsou prvotně určeny, ale i jejich sociálního okolí. Působení profesionálních vychovatelů a vzdělavatelů je navíc pravidelné a dlouhodobé (Havlík, Kořa, 2002, str. 154).

3. 2 Pozice učitelů v žebříčcích výzkumů prestiže povolání

3. 2. 1 Výzkumy v Československu

V Československu bylo již v předválečném období (1937) realizováno na vzorku 914 respondentů rozsáhlé empirické šetření, které se stalo podkladem pro monografii Antonína Obrdlíka s názvem Povolání a veřejné blaho (Tuček, Machonin, 1993, str. 367). Zkoumal jím důležitost jednotlivých povolání z hlediska vytváření veřejného blaha. Na vrcholu se umístil rolník, učitel, dělník, řemeslník, na konci stupnice se nacházel umělec, kněz, advokát (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, str. 842).

V 60. letech zkoumali V. Brenner a M. Hrouda prestiž vysokoškolsky kvalifikovaných profesí. Dále se v rámci výzkum sociální stratifikace v roce 1967 prestiží zabývali Jaroslav Kapr a Bohumil Jungmann. Prokázali, že obecná struktura prestiže u nás není zdaleka tak odlišná od struktury prestiže v západních zemích, jak se dalo soudit z oficiálních ideologických prohlášení. Ani preference manuálních povolání nebyla tak vysoká, jak se původně předpokládalo. V současnosti se u nás výzkumem prestiže v kontextu výzkumu sociální struktury a transformace společnosti zabývají Milan Tuček a Pavel Machonin (Maříková, Petrusek, Vodáková, 1996, str. 842).

Význam výzkumů prestiže povolání v ČSR a ČR

V dlouhodobě stabilizovaných společnostech, kde vývoj probíhá bez velkých zvratů je pochopitelný skeptický názor na užitečnost výzkumů, které patrně nemohou přinést překvapivé či neočekávané výsledky. Ovšem v naší společnosti, o které bylo dokázáno, že byla v předešlém období v oblasti sociálního rozvrstvení značně nekonzistentní, nebylo v ní možné hovořit o nezávislosti tvorby tříd, a která prošla celkovou transformací politického, ekonomického i hodnotového systému, lze předpokládat výrazné změny v oblasti prestiže povolání a značný pohyb pracovní síly. Rok 1989 znamenal pro naši republiku výrazné změny. Výzkum prestiže byl proveden již v roce 1990, několik měsíců po revoluci, nečekalo se tedy na završení procesu přeměny společnosti. Zkoumání váženosti, úcty k povolání bylo dokonce upřednostněno před jinými tématy (Tuček, 1991, str. 505).

Charakter výzkumů v Československu

Tabulka č. 2: Výzkumy prestiže povolání v letech 1965- 1990

Rok	Autoři	Charakteristika šetření		Velikost	Výběrový soubor		Omezení
					Opora výběru	typ	
1966	Brenner, Hrouda	speciální výzkum	30 profesí, prestiž a ideální příjem	1400	Rodinné účty	náhodný	ne
1967	Machonin a kol.	speciální výzkum malé šetření Výzkumu	50 profesí, prestiž	1430	Mikrocensus 1966	náhodný	plně socializovaní Muži
1982	Matějovský a kol.	výzkum diferenčních procesů	20 profesí, ideální a skutečné příjmy	1500	ne	kvótní	18-60 let ekonomicky aktivní
1984	Linhart a kol.	postojový dotazník, součást Šetření TSS'84	20 profesí, ideální a skutečné příjmy	3400	Mikrocensus 1981	náhodný	Ne
1990	Filáček	speciální výzkum	50 profesí, prestiž, 26 profesí, příjmy	1400	ne	Kvótní	18-60 let, ekonomicky aktivní

(Tuček, 1991, str. 507)

Z proměn ve společenském dění lze usoudit, že se také uskuteční změny v hodnocení prestiže povolání veřejností. Jestliže chceme zjistit, co se událo se seznamem (žebříčkem) prestiže základních profesí od konce sedmdesátých let, je nutné použít pro srovnání data z výzkumu z roku 1967. Jelikož z let osmdesátých neexistují srovnatelné údaje o obecné prestiži povolání. Existoval pouze žebříček profesí vytvořený na základě odhadu spravedlivých příjmů⁵.

⁵ Jedná se o další hledisko pro posouzení prestiže povolání. Metoda byla využita hned v několika výzkumech prestiže (uvedeno výše). Tento postup zjišťuje, jakým ideálním příjmem by respondenti ohodnotili jednotlivá povolání. Dotazovaným byl předložen seznam profesí a položena otázka, jaký by měl být spravedlivý příjem v každé profesi při odpovídajícím výkonu a bez ohledu na současný příjem.

3. 2. 2 Učitelská profese v roce 1967

Seznam prestiže⁶ povolání uskutečněný v roce 1967 nabídl z pedagogických pracovníků dotazovaným pouze vysokoškolského profesora, středoškolského profesora a učitele 1.- 5. ročník. Zcela zde chybí učitel druhého stupně. Profese učitelů, či spíše učitelek základních škol, byla nedoceněna jak vládnoucí, tak reformní ideologií. Podobné postavení v té době měli i veřejní knihovníci (zřejmě byli vnímáni jako ti, kteří evidují výpůjčky knih, „skladníci knih“) (Tuček, Machonin, 1993, str. 371).

Tabulka č. 3: Prestiž povolání v roce 1967

Pořadí povolání	Skór	Pořadí povolání	Skór
1. ministr	95	26. kombajnér mechanizátor	73
2. ředitel průmyslového podniku	92	27. strojuvůdce	73
3. lékař specialita	92	28. učitel 1. - 5. ročník	72
4. vysokoškolský profesor	91	29. optik mechanik	72
5. předseda KNV	89	30. zednický polír	71
6. vědecký pracovník	89	31. universální soustružník	71
7. ředitel závodu	87	32. výpravčí	71
8. spisovatel	87	33. hotelový číšník	70
9. provozní inženýr	86	34. vedoucí samoobsluhy	69
10. okresní prokurátor	86	35. kněz, duchovní	66
11. inženýr agronom	84	36. zedník.	66
12. herec	84	37. zámečnick opravář	65
13. zpěvák tanečních písní	84	38. brusič nástrojů	64
14. středoškolský profesor	83	39. malíř pokojů	64
15. obvodní lékař	82	40. ošetřovatel	63
16. lékárník magistr	82	41. knihovník veřejné knihovny	63
17. voják z povolání	81	42. asfaltér	60
18. předseda JZD	80	43. holič	60
19. placený pracovník politické org.	79	44. průvodčí vlaků	60
20. stavbyvedoucí	76	45. obsluhovač benzinové stanice	58
21. horník rubač	76	46. poštovní doručovatel	55
22. televizní opravář	76	47. člen polní prac. skup. JZD	54
23. vedoucí restaurace	75	48. závorář	53
24. příslušník VB	74	49. hlídač parkoviště aut	50
25. mistr v prům. podniku	74	50. pomocný dělník	46

(Tuček, Machonin, 1993, str. 371)

⁶ Hodnocení prestiže se provádělo pomocí pětibodové škály, která se poté podle výsledného průměrného skóru pohybuje v rozmezí od 20 do 100 bodů. Z tohoto důvodu nelze přímo porovnávat bodové hodnoty, ale jen pořadí profesí, respektive jejich rozmístění na žebříčku.

3. 2. 3 Prestiž učitele v roce 1990

Výzkum Sociální rozdíly a prestiž povolání byl realizován v listopadu 1990 Střediskem empirických výzkumů při Sociologickém ústavu ČSAV (Tuček, 1991).

Komparace výsledků s dřívějšími výzkumy

Zvolená metodika umožnila přímé porovnání dosažených hodnot jak v mezinárodních srovnáních, tak s našim výzkumem z konce 60. let. Problémem se může stát srovnatelnost (úplnost) seznamů vybraných profesí, které se shodují přibližně z poloviny, navíc každý odráží dobová a národní specifika (Tuček, 1991, str. 506).

Proměny pozice učitele v 60 letech a po transformaci

Cílem výzkumu z roku 1990 bylo porovnat výsledek s téměř stejným šetřením z roku 1967, nebylo ovšem možné doslova zopakovat tehdejší seznam, nejenže se vyhýbal typicky ženským profesím, ale pomíjel také soukromé vlastnictví, které je základem pro některé dnešní profese (Tuček, 1991, 506).

Tabulka č. 4: Srovnání prestiže profesí z roku 1990 a 1967

Pořadí	Název profese	Prestiž 1990 body	„Malé šetření“ 1967 body	Pořadí
1.	lékař	80,4	92	2. - 3.
2.	ministr	75,6	92	2. - 3.
3.	docent, profesor VŠ	74,3	91	4.
4.	vědec	71,9	89	5.
5.	ředitel podniku	70,9	95	1.
6.	učitel ZDŠ	66,4	72	17. - 18.
7.	horník	65,8	76	12. - 13.
8.	právník	62,8	86	6. - 8.
9.	podnikový ekonom	62,6	84	9.
10.	provozní inženýr	61,4	86	6. - 8.
11.	strojvedoucí	57,7	72	17. - 18.
12.	mistr v továrně	53,6	74	14. - 15.
13.	spisovatel	52,9	86	6. - 8.
14.	zedník	49,2	66	21. - 22.
15.	traktorista	48,5	73	16.
16.	policista	46,5	74	14. - 15.
17.	soustružník	45,9	71	19.
18.	kněz	45,3	66	21. - 22.
19.	opravář TV	43,6	76	12. - 13.
20.	voják z povolání (major)	29,5	80	10.
21.	číšník	28,4	63	20.
22.	pomocný dělník	24,0	46	23.
23.	tajemník pol. strany	21,7	79	22.

(Tuček, 1991, str. 517)

Listopad 1989 způsobil velké změny politického a ideologického klimatu, ty se odrážejí také u většiny povolání v prestižní škále. Revolučním zvratem (a předchozím dvacetiletým vývojem) byla silně ovlivněna pozice profesí správně politických.

Lze ovšem hovořit o relativním vzestupu učitele ZDŠ jako představitele řadové inteligence na rozdíl od poněkud zdiskreditovaných spisovatelů a novinářů.

Komparace postavení učitele z roku 1990 s mezinárodním srovnáním 1977

Tabulka č. 5: Prestižní škála z roku 1990 s mezinárodním standardem 1977

Název povolání	Prestiž 1990 skór	Mezinárodní standard (1977) ⁷		Název povolání	Prestiž 1990 Skór	Mezinárodní standard (1977)	
		Skór	Pořadí			Skór	Pořadí
1. lékař na poliklinice	80,4	78	2. - 4.	26. zedník	49,2	34	41. - 42.
2. soukromý lékař	78,5	78	2. - 4.	27. novinář	48,9	55	20.
3. ministr	75,6	79	1.	28. traktorista	48,5	31	45.
4. docent, profesor VŠ	74,5	78	2. - 4.	29. prof. sportovec	48,5	48	27.
5. vědec	71,9	67	7.	30. automechanik	48,4	43	31. - 32.
6. ředitel podniku	70,9	63	8.	31. majitel obchodu	48,4	42	33.
7. diplomat	68,7	73	5.	32. operátor na počítači	48,0	53	24.
8. učitel ZDŠ	66,4	57	18.	33. řidič nákladního auta	47,0	33	43.
9. zdravotní sestra	66,3	54	21. - 23.	34. policista	46,5	40	37. - 39.
10. horník	65,8	32	44.	35. soustružník	45,9	38	40.
11. vedoucí výzk. pracoviště	65,5	60	12. - 15.	36. kněz, duchovní	45,3	60	12. - 15.
12. manažer	65,1	58	16. - 17.	37. seřizovač	44,6	40	37. - 39.
13. ing. ve výzkumu, vývoji	64,3	56	19.	38. krejčí	44,2	40	37. - 39.
14. právník	62,8	71	6.	39. opravář TV	43,6	42	34. - 35.
15. podnikový ekonom	62,6	60	12. - 15.	40. účetní	42,8	41	36.
16. provozní inženýr	61,4	46	29. - 30.	41. bankovní úředník	41,4	42	34. - 35.
17. agronom	59,6	58	16. - 17.	42. textilní mník	41,3	26	46.
18. konstruktér, projektant	58,4	54	21. - 23.	43. major	29,5	63	9.
19. strojvedoucí	57,7	43	31. - 32.	44. sekretářka	29,3	53	25.
20. programátor	55,1	51	26.	45. číšník	28,4	23	47.
21. soukromý zemědělec	55,1	47	28.	46. referent okres. úřadu	27,4	54	21. - 23.
22. vedoucí hop. útvaru	54,9	60	12. - 15.	47. pomocný dělník	25,0	18	49.
23. mistr v továrně	53,6	46	29. - 30.	48. uklízeč(ka)	24,8	16	50.
24. spisovatel, skladatel	52,9	62	11.	49. tajemník polit. strany	21,7	63	10.
25. betonář, svářeč	49,8	34	41. - 42.	50. pouliční prodavač	18,7	22	48.

(Tuček, 1991, str. 515-16)

⁷ dle Traimana 1977

3. 2. 4 Výzkum prestiže v roce 1992

V roce 1992 byla vytvořena česká škála prestiže povolání, která odráží naše národní specifika. Výzkum provedl Ústav sociálních a politických věd FSV Univerzity Karlovy jako součást šetření „Utváření trhu práce“. Základem byly předešlé výzkumy z let 1967 a 1990. Seznam povolání doplnili o profese, u kterých předpokládali větší změny prestižního zařazení (Tuček, Machonin, 1993). Oproti roku 1990 neprošlo postavení učitele zásadními změnami, pohoršili si pouze o jediné místo v tabulce.

Tabulka č. 6: Prestižní škála z roku 1990 ve srovnání s rokem 1992

1990		Název povolání	1992	
Pořadí	Body		Body	Pořadí
1.	80,6	lékař na poliklinice	79,2	1.
2.	77,5	ministr	77,9	2.
3.	74,8	docent, profesor VŠ	76,8	3.
4.	71,7	vědec	72,2	4.
5.	70,0	ředitel podniku	71,4	5.
6.	66,8	učitel ZDŠ	66,3	7.
7.	66,3	zdravotní sestra	63,4	8.
8.	65,8	právník, advokát	69,8	6.
9.	63,4	horník	51,2	18.
10.	58,7	agronom	56,4	13.
11.	58,5	konstruktér, projektant	60,2	9.
12.	57,9	strojvedoucí	51,2	17.
13.	54,5	soukromý zemědělec	48,2	20.
14.	54,5	spisovatel	59,7	10.
15.	53,7	mistr v továrně	47,5	21.
16.	50,0	novinář	57,8	11.
17.	48,7	majitel obchodu	49,9	19.
18.	48,7	profesionální sportovec	52,1	16.
19.	47,8	policista	56,9	12.
20.	47,6	operátor na počítači	53,3	14.
21.	47,6	zedník	43,3	25.
22.	47,1	automechanik	45,2	23.
23.	46,5	traktorista	38,4	32.
24.	45,4	řidič nákladního auta	40,6	28.
25.	44,9	soustružník	37,6	33.
26.	44,3	seřizovač, nástrojář	39,4	31.
27.	43,9	kněz, duchovní	46,0	22.
28.	43,3	krejčí	36,7	34.
29.	42,7	opravář televizorů	40,1	29.
30.	42,3	účetní	44,7	24.
31.	41,6	bankovní úředník	52,7	15.
32.	29,5	sekretářka	36,1	35.
33.	27,9	voják z povolání	41,4	26.
34.	27,8	číšník	34,2	36.
35.	27,1	referent okresního úřadu	39,5	30.
36.	24,0	uklízečka	19,4	38.
37.	23,4	pomocný dělník	20,1	37.
38.	20,3	tajemník politické strany	41,2	27.

(Tuček, Machonin, 1993)

3. 2. 5 Prestiž učitelů v současnosti

Výsledky šetření⁸ jednoznačně doložily zcela výsadní pozici lékařů, kteří z hlediska prestiže velmi výrazně překonali ostatní vysoce oceňovaná a kvalifikačně náročná povolání, která podobně jako lékařská profese obsahují určitý mravní základ, mají charakter služby společnosti a bývají občas vnímána jako poslání než způsob obživy. Na další pozici se umístil vědec a poté učitel na vysoké škole. Povolání učitele základní školy zaujalo s určitým odstupem čtvrté místo v žebříčku Maximum 99 bodů i minimum 1 bod obdržela každá profese alespoň jednou. Učiteli na základní škole udělilo maximum bodů 4,5% dotazovaných (Červenka, 2005).

Prestiž učitele/ učitelky

Důvodem opakování výzkumu prestiže po roce bylo, že červnový výzkum probíhal na tzv. půleném souboru⁹ (Tuček, 2012).

Do jaké míry ovlivňuje změna rodu v pojmenování hodnocení její prestiže? K výraznému propadu na škále prestiže došlo především u méně obvyklých ekvivalentů (vědkyně, zdravotní bratr). Z výzkumu postavení učitele i učitelky vyplývá, že učitelé mají stabilní pozici, ale učitelky se těšily v roce 2011 větší úctě než v roce 2012.

Tabulka č. 7: Prestiž učitele a učitelky

	2011		2012	
vědec/ vědkyně	75,4	73,9	80,3	66,9
učitel na ZŠ/ učitelka na ZŠ	72,4	74,0	72,4	69,1
zdravotní sestra/ zdravotní bratr	73,9	64,7	-	-
starosta/ starostka	-	-	54,4	51,7

(Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR)

⁸ V letech 2004- 2012 byla všem respondentům předložena karta se seznamem 26 profesí (obměna povolání proběhla pouze v roce 2011 spolu s následující instrukcí: „Na seznamu jsou uvedena některá povolání. Vyberte povolání, jehož si vážíte nejvíce a dejte mu 99 bodů. Pak vyberte takové, jehož si vážíte nejméně a obodujte je číslem 01. Poté postupujte odshora dolů a všem zbývajícím přiřad'te body od 02 do 98 podle osobního uvážení.“

⁹ Tudíž bylo možné zadat dva mírně upravené seznamy povolání, přičemž každý byl šetřen na cca 500 respondentech.

Tabulka č. 8: Současné hodnocení prestiže učitelů

Název povolání	11/2004		6/2007		6/2011		6/2012	
	průměr	pořadí	průměr	pořadí	průměr	pořadí	průměr	pořadí
Lékař	89,5	1.	89,8	1.	89,1	1.	90,4	1.
Vědec	80,7	2.	81,8	2.	75,4	2.	80,3	2.
Učitel na vysoké škole	78,5	3.	78,2	3.	72,4	4.	75,9	3.
Zdravotní sestra	-	-	-	-	73,9	3.	75,5	4.
Učitel na základní škole	71,3	4.	70,7	4.	70,3	5.	72,4	5.
Soudce	64,8	6.	65,0	7.	61,0	7.	65,8	6.
Projektant	64,1	7.	65,5	6.	61,7	6.	63,7	7.
programátor	66,3	5.	65,7	5.	60,8	8.	62,1	8.
Soukromý zemědělec	59,1	10.	59,0	8.	60,3	9.	59,1	9.
Truhlář	50,8	16.	51,4	14.	53,2	12.	55,1	10.
Starosta	60,1	8.	57,4	9.	52,6	14.	54,4	11.
Policista	47,6	20.	52,1	13.	53,9	11.	53,5	12.
Účetní	53,5	14.	51,3	15.	54,1	10.	52,7	13.
Majitel malého obchodu	51,2	15.	50,1	16.	51,4	15.	51,8	14.
Profesionální sportovec	56,1	11.	55,6	10.	51,2	16.	51,8	15.
Manažer	59,4	9.	55,4	11.	53,0	13.	51,3	16.
Opravář elektrospotřebičů	50,2	17.	49,7	18.	-	-	-	-
Soustružník	47,7	19.	49,0	19.	-	-	-	-
Voják z povolání	44,8	22.	46,4	21.	48,3	17.	48,6	17.
Novinář	54,4	12.	53,0	12.	46,5	20.	48,1	18.
Stavební dělník	-	-	-	-	48,1	18.	46,9	19.
Bankovní úředník	50,2	18.	48,7	20.	46,9	19.	45,6	20.
Prodavač	42,8	24.	41,5	23.	43,6	21.	43,1	21.
Kněz	46,1	21.	43,2	22.	42,8	22.	42,7	22.
Sekretářka	43,7	23.	40,5	24.	41,4	23.	41,1	23.
Ministr	53,8	13.	50,0	17.	38,0	24.	39,8	24.
Uklízečka	29,4	26.	29,0	26.	34,0	25.	32,8	25.
Poslanec	39,9	25.	36,5	25.	27,0	26.	25,4	26.

(Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR)

Prestiž učitele se v posledních letech výrazně nemění. Jeho pozice se změnila v roce 2011, kdy byla do seznamu nově zařazena zdravotní sestra, která odsunula vysokoškolského pedagoga na místo čtvrté a na pátém se umístil učitel základní školy. Při posledním šetření veřejného mínění se ovšem vysokoškolský pedagog opět vrátil na třetí místo před zdravotní sestrou.

Celkově žebříček profesí vykazuje v posledních šetřeních jen malou proměnlivost. Vnímáme-li prestiž profesí jako určitý průsečík sociální struktury společnosti s její hodnotovou strukturou, v tomto ohledu můžeme považovat naši společnost (až na politickou scénu) za stabilizovanou (Tuček, 2012).

3. 3 Prestiž povolání & platové ohodnocení učitelů

Empirické výzkumy dokazují, že prestiž nesouvisí s majetkem nebo příjmem. Nejvyšší prestiž nemají povolání s nejvyššími příjmy, ale například špičkové pozice ve státní organizaci, vyžadující znalosti a odpovědnost. Jimi je pak prestiž spojena s majetkovými a příjmovými aspekty (Geist, 1992, str. 300).

3. 3. 1 Nová platová tabulka pedagogických pracovníků

Platy učitelů jsou jedním z často probíraných témat ve vládě, v médiích a i mezi samotnými učiteli. Zvýšení platu, které se jim od ledna 2012 promítlo do tabulkových tarifů, bylo na mnohých školách vynulováno snížením odměn. Školy s obavami čekají na informace od zřizovatelů, tedy krajů a obcí, jaké budou rozpočty jejich škol, a z obav, aby s financemi vyšli, přistupují právě ke škrtnům u nezávazných, nadtarifních složek platu. Tudíž se učitelé radovali ze slibů tehdejšího ministra školství Josefa Dobeše o tisícovém zvýšení platů marně. Některých případech jsou na tom učitelé plastově hůře než před úpravou platové tabulky (Přibíl, 2012).

Tabulka č. 9: Platové tarify dle platových tříd a stupňů pro pedagogické zaměstnance

Platový stupeň	1	2	3	4	5	
Počet let započítatelné praxe	do 6 let	do 12 let	do 19 let	do 27 let	nad 27 let	
Platová třída	1	8 000	8 250	8 700	9 350	10 100
	2	8 300	8 750	9 450	10 150	11 000
	3	8 800	9 500	10 200	11 000	11 850
	4	9 550	10 300	11 050	11 950	12 850
	5	10 350	11 150	12 000	12 950	13 950
	6	11 200	12 100	13 000	14 050	15 100
	7	12 150	13 100	14 150	15 200	16 400
	8	15 000	15 600	16 250	17 000	17 800
	9	20 000	20 250	20 680	21 280	22 050
	10	20 150	20 480	20 950	21 730	22 600
	11	20 350	20 700	21 280	22 130	23 250
	12	20 600	21 200	22 100	23 280	25 150
	13	20 950	21 650	23 080	24 930	27 100
	14	21 600	22 830	24 600	26 930	29 750
	15	23 450	25 250	27 150	29 250	31 500
	16	25 400	27 350	29 450	31 700	34 100

(www.msmt.cz)

3. 3. 2 Za prestižní povolání prestižní plat?

Jak vyplývá z výše uvedených výzkumů veřejného mínění, lidé si učitelů váží. Podle výsledků šetření zauímají pedagogičtí pracovníci trvale přední pozice v žebříčku prestiže povolání. Ovšem co se týče příjmů jsou na tom prestižní povolání mnohdy špatně. Následující tabulka srovnává platy jednotlivých povolání s jejich vážeností, data jsou z roku 2008, ovšem dnešní situace není příliš odlišná (Procházková, 2008).

Tabulka č. 10: Porovnání platu a prestiže profese

Povolání	Počet bodů v žebříčku prestiže CVVM	Hrubá mzda podle průzkumu Merces ¹⁰
lékař	88,2	32 000 Kč
vědec	81,8	25 300 Kč
učitel na VŠ	77,5	nemá kategorii
zdravotní sestra	71,2	18 100 Kč
učitel na ZŠ	71,1	21 000 Kč
programátor	65,3	33 200 Kč
projektant	64,5	23 500 Kč
soudce	63,9	nehodnotí se
soukromý zemědělec	57,7	nehodnotí se
manažer	57,2	nemá kategorii
starosta	56,1	nehodnotí se
profesionální sportovec	53,8	nehodnotí se
novinář	53,7	25 700 Kč
účetní	52,3	20 300 Kč
truhlář	51,3	16 300 Kč
policista	50,6	27 400 Kč
majitel malého obchodu	50	nehodnotí se
ministr	48,8	nehodnotí se
bankovní úředník	48,5	20 000 Kč
voják z povolání	46,4	28 700 Kč
stavební dělník	44,3	14 700 Kč
prodavač	41,8	13 700 Kč
sekretářka	40,6	17 500 Kč
kněz	40	nehodnotí se
poslanec	33,6	nehodnotí se
uklízečka	29,8	9 900 Kč

(www.tn.nova.cz)

Podle údajů z nové platové tabulky, činí plat nastupujícího vysokoškolsky vzdělaného učitele základní školy necelých 21 000 hrubého. Podle zmíněných výzkumů se ovšem učitelské povolání vždy nacházelo na předních příčkách tabulky prestiže (nejaktuálnější údaj rok 2012: učitel na ZŠ 5. nejprestižnější povolání).

¹⁰ žebříček Merces se týká jen zaměstnaných, nikoli podnikatelů nebo lidí, kteří si nemohou shánět místo na trhu (kněz, poslanec, ministr)

Jedním z opačných příkladů jsou společností naopak „opovrhovaná“ povolání poslance a ministra. K základnímu platu (v roce 2008 činil 61 400) mají příplatky na reprezentaci nebo dopravu plus další bonusy za parlamentní funkce. Další desetitisíce do poslanců investuje Sněmovna: nájem bytu a kanceláře, telefon a internet, platy asistentů a administrativu. Řadě z nich se plat navyšuje dalšími příplatky, paušálními nezdavitelnými náhradami na reprezentaci a peníze na dopravu. V tabulce předposlední poslanci často přeskakují ministry, kteří náhrady nedostávají a mají hrubý plat 117 200 korun, což je necelých 88 tisíc korun čistého (Procházková, 2008).

Platy kněží odpovídají jejich postavení v tabulce prestiže. Pobírají plat v zákonem stanovené výši, která se pohybuje od 9300 korun měsíčně do 22 900 korun s možnými prémie. Maximální možný plat pro aktivního biskupa je kolem 40 tisíc. Neměnné místo obou žebříčků mají uklízečky. Jsou na chvostu obou: podle společnosti Mercedes berou pod 10 000 korun a v hodnocení prestiže povolání jsou na předposledním místě (Procházková, 2008).

3. 4 Mýtus o ztrátě prestiže učitelského povolání

Často se hovoří o ztrátě prestiže učitelské profese, ovšem výzkumy tuto skutečnost nepotvrzují. Na konci 20. století dosáhli nejvyšší prestiže lékaři, učitelé a vědci (Havlík, Kořa, 2002, str. 155). Učitelství má poměrně stálé postavení: „pedagogičtí pracovníci vysokých, středních a základních škol nacházejí v prestižních škálách své místo v první třetině změřených stupnic.“ (Havlík, Kořa, 2002, str. 157)

Ztráta prestiže učitelů vnímaná jako pokles jejich společenského statusu je vykládána prostřednictvím mýtů, vznikajících z domněnek a dohadů široké veřejnosti. Mnohdy se tyto myšlenky rodí za přispění samotných učitelů. Zvláštní skupinu tvoří legendy, které slouží jako účelové nástroje politického boje za pomyslné zlepšení statusu a prestiže učitelství ve společnosti nebo ve skutečném zápase za zlepšení platových podmínek (Havlík, Kořa, 2002, str. 155).

3. 5 Učitelé to vidí jinak

Kdo chce porozumět prestiži učitelské profese, musí zásadně odlišit prestiž, kterou má učitelství z pohledu ostatních profesních skupin, od prestiže, kterou si přisuzují samotní školští pracovníci. Výzkumy potvrzují, že mezi pohledem na učitelství zvnějšku a zevnitř je obrovský rozdíl (Havlík, Kořa, 2002, str. 155).

Učitelé posouzení prestiže svého povolání situují dlouhodobě daleko níž, než je hodnotí veřejnost. Toto sebedoceňování je pravděpodobně dáno povahou intelektuální práce, při níž je velmi složité prokázat její efektivitu. Právě obtížná nebo téměř nemožná objektivní měřitelnost výkonu vyvolává pochybnosti, vnitřní nejistoty a pochybnosti o sobě samém (Havlík, Kořa, 2002, str. 156).

Bývá totiž chybně směřováno platové hodnocení s prestiží. V průmyslově rozvinutých zemích na nejvyšších příčkách prestižních škál zpravidla nenalzáme skupiny s nejvyššími příjmy. „Společenské uznání profese však zdaleka neznamena největší plat.“ (Havlík, Kořa, 2002, str. 157) S tímto názorem se setkáváme již u amerického sociologa W. Warnera, který na základě svých studií poukázal na fakt, že významnou roli při posuzování společenského statusu hraje váženost jednotlivých lidí ve společnosti (prestiž), na rozdíl od velkého bohatství, které nemusí vždy znamenat nejvyšší postavení (Šanderová, 2004 str. 83).

PRAKTICKÁ ČÁST

4 Dotazníkové šetření

4.1 Cíle výzkumu

Hlavním cílem výzkumu této diplomové práce je na vybraném souboru učitelů základních škol porovnat názory na prestiž vlastní profese s výzkumnými nálezy hodnocení prestiže veřejností, které provádí Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM), výzkumné oddělení Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i.

Pokusím se zjistit, jak učitelé hodnotí své povolání z hlediska náročnosti vykonávané práce a v čem konkrétně složitosti spatřují. Dalším cílem je získat představu o tom, jak vnímají hodnocení učitelského povolání lidmi ve svém okolí (žáky, rodiči, veřejností, rodinou, spolupracovníky), a které faktory je vedou k setrvávání ve výhonu profese.

Dále se budu zajímat o názory učitelů na fungování současného školství, podporu „shora“ a jejich návrhy či doporučení na zlepšení prestiže učitelství.

5 Metodologický postup a etapy výzkumu

Pro praktickou část práce jsem zvolila kvantitativní výzkum provedený formou dotazníkové metody. Vzhledem k potřebnému množství respondentů a možnosti srovnávání s výzkumnými nálezy hodnocení prestiže veřejností se jednalo o jedinou relevantní metodu. Dotazník bývá při výzkumu veřejného mínění užíván nejčastěji.

5.1 Použitý dotazník

Dotazník obsahuje stručný úvod, ve kterém respondenta žádám o zodpovězení otázek, sděluji instrukce, jak jej správně vyplnit a nastiňuji význam celého dotazníku. Dotazník je anonymní, učitelé na začátku dotazníku uvádějí pouze pohlaví, věk, délku praxe, vzdělání, a zda vyučují převážně na 1. nebo 2. stupni.

Jelikož bylo mým cílem porovnat názory učitelů s výsledky, které jsou zjišťovány Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM), výzkumným oddělením Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i., obrátila jsem se před samotným sestavováním dotazníku přímo na jednoho z jejich pracovníků. Pan Jan Červenka (autor práce *Prestiž povolání z pohledu veřejného mínění*, 2004) vyhověl mé žádosti o zaslání materiálu z výzkumu a emailem mi dorazil dotazník i karta použité v roce 2004.

Při tvorbě dotazníku jsem tedy použila poskytnutý seznam profesí (obsahující 26 povolání) a ve stejném znění jsem ponechala i zadání pro respondenty: *„Na seznamu jsou uvedena některá povolání. Vyberte povolání, jehož si vážíte nejvíce a dejte mu 99 bodů. Pak vyberte takové, jehož si vážíte nejméně a obodujte je číslem 01. Poté postupujte odshora dolů a všem zbývajícím přiřadte body od 02 do 98 podle osobního uvážení.“* V několika komentářích v dotazníku jsem se sice setkala s negativním vyjádřením k tomuto postupu zjišťování prestiže povolání (především k náročnosti), ovšem pro možnost srovnání názorů učitelů s veřejností bylo nezbytné použít v obou případech stejnou techniku.

Další otázky v dotazníku jsou kombinací otevřeného (IV, VII, VIII), polootevřeného typu (VI) a u otázek III a V jsem použila pětistupňovou škálu.

5. 2 Průběh výzkumu

Dotazníkového šetření se zúčastnili učitelé z 15 základních škol, které jsem záměrně rozdělila dvou skupin podle velikosti města či obce, ve které se škola nachází: 6 škol v Českých Budějovicích (ZŠ Dukelská, ZŠ Kubatova, ZŠ J. Š. Baara, ZŠ Matice školské, ZŠ Nerudova, ZŠ O. Nedbala)

7 škol v obci či městě do 35000 obyvatel (ZŠ Heřmanova Huť, ZŠ Kamenný Újezd, ZŠ Kladruby, ZŠ 28. října Příbram, ZŠ Mánesova Stříbro, ZŠ Staré Sedliště, ZŠ Komenského Světlá nad Sázavou,)

Na základě rozdělení na českobudějovické a ostatní školy (v práci označení též „malé školy“) budou získané odpovědi porovnány a zjišťováno, zda má na učitele při vnímání prestiže jejich povolání a hodnocení své profese vliv velikost města, ve kterém se škola nachází.

První etapa výzkumu probíhala během měsíců května a června 2012. Vzhledem k počtu navrácených dotazníků jsem další dotazníky zadávala v září a říjnu 2012. Dotazníkové šetření bylo uskutečněno vždy po osobní domluvě s vedením školy (většinou přímo s ředitelem/ ředitelkou) a v případě souhlasu byly dotazníky zadány všem v té době ve škole přítomným učitelům. K vyzvednutí dotazníků došlo opět po kontaktu s vedením školy 2 - 3 týdny po zadání. Pro učitele bylo toto téma zajímavé a mnohdy mě sami žádali, abych jim poté poskytl výsledky šetření. Pro zpětnou jsem po vyhodnocení všech dotazníků jsem do škol výsledky dotazníkového šetření donesla nebo zaslala emailem.

Výzkumný vzorek tedy tvořilo celkem 15 škol, na kterých jsem zadala celkem 313 dotazníků, zpět se mi jich navrátilo 174. Návratnost dotazníků ze všech škol tedy dosáhla 55,6 %.

Tabulka č. 11: Návratnost dotazníků

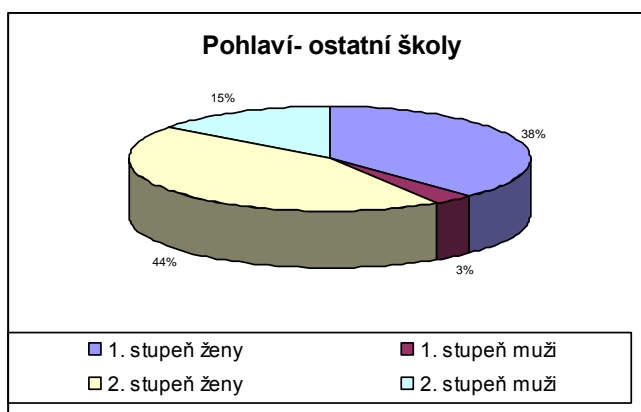
NÁVRATNOST	zadáno	vráceno	
Ostatní školy	110	61	55,5 %
České Budějovice	203	113	55,7 %
celkem	313	174	55,6 %

5. 3 Popis zkoumaného vzorku

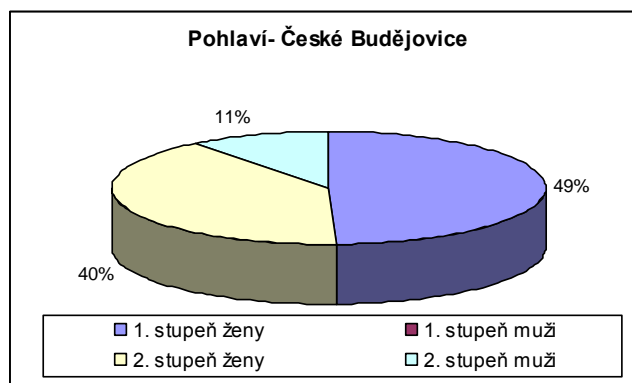
Tabulka č. 12: Pohlaví učitelů

POHLAVÍ UČITELŮ		Ostatní školy		České Budějovice	
1. stupeň	ženy	23	38 %	56	49 %
	muži	2	3 %	0	0 %
2. stupeň	ženy	27	44 %	45	40 %
	muži	9	15 %	12	11 %
	celkem	61	100 %	113	100 %

Graf č. 1



Graf č. 2



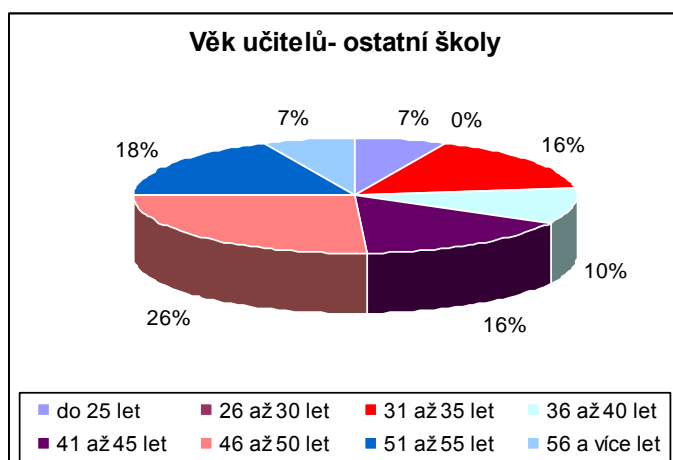
Ačkoli výše zmíněné údaje s ohledem na návratnost 55,6% neuvádějí přesné procentuelní zastoupení učitelů a učitelek na základních školách zařazených do mého šetření, je zde zřejmá převaha žen.

V dřívějších dobách bylo učitelství záležitostí především mužů. Současné školství má v učitelské profesi výrazné zastoupení žen, lze tedy mluvit o vysoké feminizaci povolání. Když se každý z nás zamyslíme, jak tomu bylo na základní škole, kterou jsme navštěvovali, zastoupení žen učitelek bylo velice podobné. Příčiny feminizace školství spatřuje Průcha (2002) v ustálené dělbě práce mezi muži a ženami, dále v nízké finanční atraktivnosti profese pro muže a relativně nižší náročnosti studia na pedagogických fakultách.

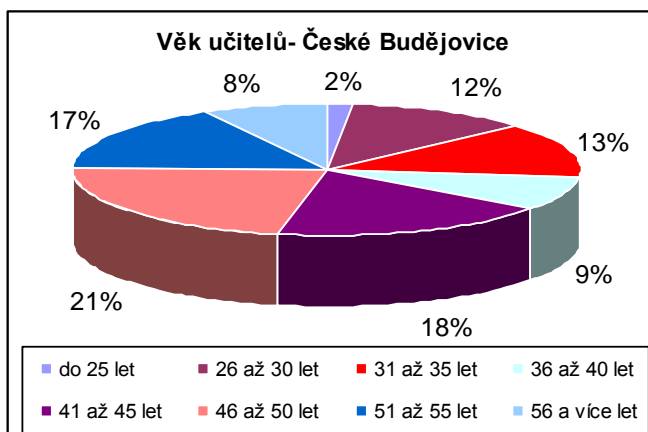
Tabulka č. 13: Věkové složení učitelů

Věk učitelů	Ostatní školy	České Budějovice
do 25 let	4	2
26 až 30 let	0	13
31 až 35 let	10	15
36 až 40 let	6	10
41 až 45 let	10	20
46 až 50 let	16	25
51 až 55 let	11	19
56 let a více	4	9
celkem	61	113

Graf č. 3



Graf č. 4

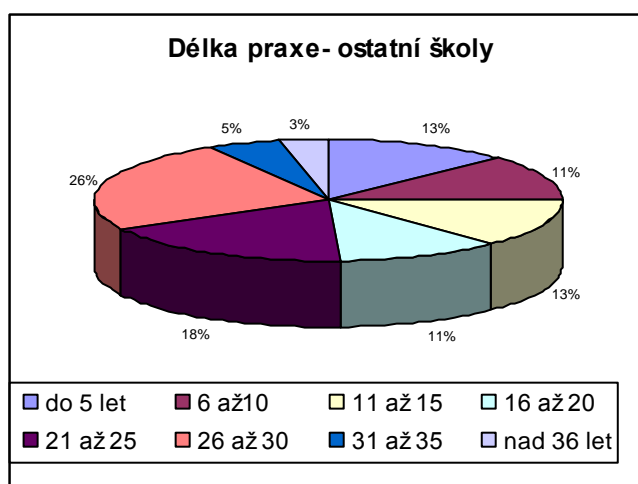


Ve zkoumaném vzorku byly zastoupeny všechny věkové skupiny, které byly v nabídce. V obou skupinách byli nejvíce zastoupeni učitelé ve věku 46-50 let. V malých školách se mezi respondenty nevyskytl žádný učitel, kterému by bylo mezi 26 - 30 lety. Zastoupení věkového složení učitelstva v % znázorňují v grafech č. 3, 4.

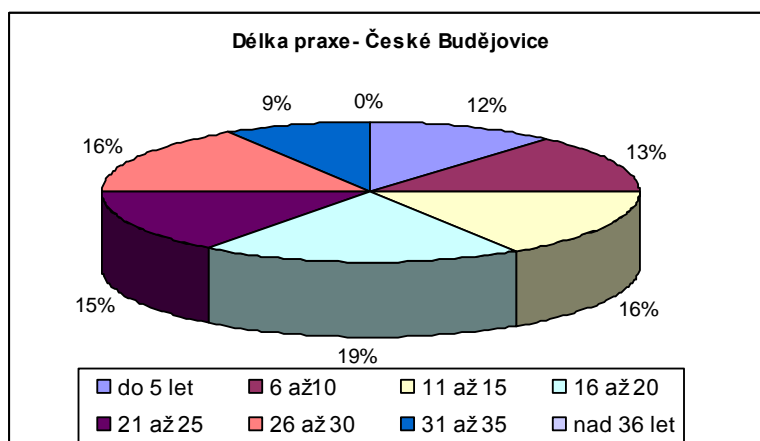
Tabulka č. 14: Délka učiteléské praxe

Délka praxe	Ostatní školy	České Budějovice
do 5 let	8	13
6 až 10	7	15
11 až 15	8	18
16 až 20	7	22
21 až 25	11	17
26 až 30	15	18
31 až 35	3	10
nad 36 let	2	0
celkem	61	113

Graf č. 5



Graf č. 6

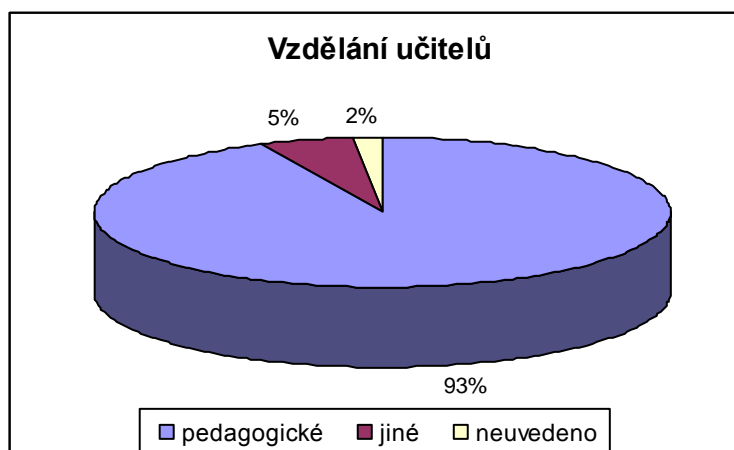


Délka učiteléské praxe většinou koresponduje s věkem, tudíž jsou opět zastoupeny všechny skupiny. Na malých školách jsou z respondentů nejpočetnější učitelé s délkou praxe 26- 30 let. V Českých Budějovicích je na školách nejvíce pedagogů působících v oboru 16- 20 let, naopak zcela zde chybí učitelé s nejdelší praxí nad 36 let.

Tabulka č. 15: Vzdělání, typ vystudované vysoké školy

VZDĚLÁNÍ UČITELŮ	Malé školy	České Budějovice
Pedagogická fakulta	57	105
Jiná fakulta	4	5
neuveďeno	0	3

Graf č. 7



Naprostá většina učitelů (93%) má pedagogické vzdělání. Dalších 5% má vzdělání jiné (4 respondenti uvedli filosofickou fakultu, 1 vyšší sociálně-pedagogické vzdělání, 1 vysokou vojenskou školu (letecké inženýrství), dále FTUS UK Praha, dvakrát učitelé uvedli, že nemají vzdělání žádné. 3 respondenti z Českých Budějovic své vzdělání neuvedli.

6 Výsledky výzkumu, jejich interpretace a diskuse

6.1 Současné hodnocení prestiže povolání z pohledu veřejnosti

Tabulka č. 16: Současné hodnocení prestiže učitelů veřejností

Název povolání	11/2004		6/2007		6/2011		6/2012	
	průměr	pořadí	průměr	pořadí	průměr	pořadí	průměr	pořadí
Lékař	89,5	1.	89,8	1.	89,1	1.	90,4	1.
Vědec	80,7	2.	81,8	2.	75,4	2.	80,3	2.
Učitel na vysoké škole	78,5	3.	78,2	3.	72,4	4.	75,9	3.
Zdravotní sestra	-	-	-	-	73,9	3.	75,5	4.
Učitel na základní škole	71,3	4.	70,7	4.	70,3	5.	72,4	5.
Soudce	64,8	6.	65,0	7.	61,0	7.	65,8	6.
Projektant	64,1	7.	65,5	6.	61,7	6.	63,7	7.
programátor	66,3	5.	65,7	5.	60,8	8.	62,1	8.
Soukromý zemědělec	59,1	10.	59,0	8.	60,3	9.	59,1	9.
Truhlář	50,8	16.	51,4	14.	53,2	12.	55,1	10.
Starosta	60,1	8.	57,4	9.	52,6	14.	54,4	11.
Policista	47,6	20.	52,1	13.	53,9	11.	53,5	12.
Účetní	53,5	14.	51,3	15.	54,1	10.	52,7	13.
Majitel malého obchodu	51,2	15.	50,1	16.	51,4	15.	51,8	14.
Profesionální sportovec	56,1	11.	55,6	10.	51,2	16.	51,8	15.
Manažer	59,4	9.	55,4	11.	53,0	13.	51,3	16.
Opravář elektrospotřebičů	50,2	17.	49,7	18.	-	-	-	-
Soustružník	47,7	19.	49,0	19.	-	-	-	-
Voják z povolání	44,8	22.	46,4	21.	48,3	17.	48,6	17.
Novinář	54,4	12.	53,0	12.	46,5	20.	48,1	18.
Stavební dělník	-	-	-	-	48,1	18.	46,9	19.
Bankovní úředník	50,2	18.	48,7	20.	46,9	19.	45,6	20.
Prodavač	42,8	24.	41,5	23.	43,6	21.	43,1	21.
Kněz	46,1	21.	43,2	22.	42,8	22.	42,7	22.
Sekretářka	43,7	23.	40,5	24.	41,4	23.	41,1	23.
Ministr	53,8	13.	50,0	17.	38,0	24.	39,8	24.
Uklízečka	29,4	26.	29,0	26.	34,0	25.	32,8	25.
Poslanec	39,9	25.	36,5	25.	27,0	26.	25,4	26.

(Centrum pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR)

Výsledky výzkumu veřejného mínění (CVVM) jednoznačně doložily výsadní pozici lékařů. Ti výrazně překonali ostatní vysoce oceňovaná a kvalifikačně náročná povolání, která podobně jako lékařská profese obsahují určitý mravní základ, mají charakter služby společnosti a bývají občas vnímána jako poslání než způsob obživy. Na další pozici se umístil vědec a poté učitel na vysoké škole. Učitel ZŠ zaujal 4. místo. Maximu bodů (99) mu udělilo 4,5% dotazovaných. Žebříček profesí vykazuje v posledních šetřeních malou proměnlivost. Prestiž učitele se v posledních letech také výrazně nemění. V roce 2011 byla do seznamu nově zařazena zdravotní sestra, která odsunula vysokoškolského pedagoga na 4. místo a učitel základní školy se umístil na 5. místě. Při posledním šetření se ovšem vysokoškolský pedagog opět vrátil na 3. místo.

6. 2 Názory učitelů základních škol na prestiž vlastní profese

Vzhledem k mému mnohem menšímu výzkumnému vzorku než při výzkumu prováděného Centrem pro výzkum veřejného mínění (CVVM) se v konečném průměrném hodnocení povolání mnohem více odrazilo udělování minimálního a maximálního počtu bodů. To způsobilo dosti odlišné bodové skóre než při hodnocení veřejností. Povolání v první polovině tabulek jsou na tom bodově mnohem lépe a naopak ve spodní části žebříčku je bodový průměr nižší.

Celkově se učitelé s veřejností shodovali v prvních a posledních pozicích povolání. Ve všech výsledných žebříčcích prestiže se na 1. místě umístil s vysokým bodovým hodnocením lékař (v průměru 94- 98 z 99 bodů). Vysoké hodnocení lékařů se objevilo téměř u všech respondentů. Dále se s veřejností jednoznačně shodli na pozici poslance na posledním místě (průměrně 4- 25 bodů) a velmi podobně jako veřejnost hodnotili i povolání vědce, ministra a uklízečky (tabulka č. 17- 20)

6. 2. 1 Názory učitelů ostatních základních škol na prestiž vlastní profese

Tabulka č. 17: Hodnocení prestiže učiteli 1. stupně ZŠ (ostatní školy)

Ostatní školy			
ženy		muži	
1. lékař	95	1. lékař	95
2. vědec	82	2. učitel na VŠ	85
3. učitel na ZŠ	81	3. - 5. vědec	70
4. učitel na VŠ	80	3. - 5. starosta	70
5. policista	76	3. - 5. kněz	70
6. soudce	74	6. policista	69
7. - 8. programátor	68	7. ministr	67
7. - 8. soukromý zemědělec	68	8. učitel na ZŠ	65
9. projektant	65	9. majitel malého obchodu	61
10. voják z povolání	59	10. soukromý zemědělec	60
11. novinář	57	11. - 12. opravář elektrospotřebičů	58
12. - 14. starosta	56	11. - 12. novinář	58
12. - 14. truhlář	56	13. manažer	56
12. - 14. účetní	56	14. bankovní úředník	54
15. - 16. majitel malého obchodu	52	15. programátor	47
15. - 16. opravář elektrospotřebičů	52	16. soudce	42
17. - 18. bankovní úředník	50	17. truhlář	40
17. - 18. manažer	50	18. projektant	35
19. soustružník	45	19. účetní	30
20. prodavač	43	20. - 22. voják z povolání	30
21. sekretářka	42	20. - 22. prodavač	30
22. uklízečka	41	20. - 22. soustružník	30
23. kněz	39	23. - 24. profesionální sportovec	25
24. profesionální sportovec	30	23. - 24. sekretářka	25
25. ministr	24	25. uklízečka	15
26. poslanec	11	26. poslanec	6

Názory jednotlivých učitelů na prestiž vlastní profese byly ovšem dosti různé. Respondenti k hodnocení využili téměř celou bodovou škálu, minimum udělených bodů bylo 8, několikrát se objevil plný počet bodů.

Tabulka č. 18: Hodnocení prestiže učiteli 2. stupně ZŠ (ostatní školy)

Ostatní školy			
ženy		muži	
1. lékař	97	1. lékař	97
2. vědec	91	2. učitel na ZŠ	92
3. učitel na ZŠ	84	3. vědec	87
4. učitel na VŠ	83	4. soukromý zemědělec	81
5. soudce	74	5. programátor	75
6. projektant	67	6. - 7. učitel na VŠ	74
7. soukromý zemědělec	66	6. - 7 projektant	74
8. programátor	65	8. soudce	67
9. - 10. starosta	64	9. policista	66
9. - 10. policista	64	10. účetní	63
11. manažer	61	11. - 12. truhlář	62
12. majitel malého obchodu	59	11. - 12. majitel malého obchodu	62
13. kněz	58	13. soustružník	58
14. truhlář	57	14. novinář	56
15. opravář elektrospotřebičů	56	15. opravář elektrospotřebičů	51
16. - 17. účetní	53	16. - 17. manažer	50
16. - 17. soustružník	53	16. - 17. prodavač	50
18. bankovní úředník	52	18. starosta	48
19. novinář	49	19. - 20. profesionální sportovec	47
20. voják z povolání	47	19. - 20. sekretářka	47
21. profesionální sportovec	46	21. bankovní úředník	45
22. sekretářka	45	22. kněz	40
23. prodavač	44	23. - 24. voják z povolání	30
24. uklízečka	36	23. - 24. uklízečka	30
25. ministr	31	25. ministr	7
26. poslanec	19	26. poslanec	4

U ostatních škol se učitelky (1. i 2. stupně) při posuzování prestiže vlastní profese s malou obměnou shodují s názorem veřejnosti. Učitele základních škol umístili průměrným udělením 81 a 84 bodů na 3. místo v tabulce, oproti veřejnosti tedy před učitele na vysoké škole. Rozdíl v průměrném hodnocení je ovšem v obou případech pouze jeden bod (viz tabulka č. 17, 18).

Učitelé (muži) mají oproti veřejnosti dosti odlišný názor na prestiži svého povolání, a to jak v negativním, tak pozitivním smyslu. Nejlépe své povolání totiž ohodnotili právě učitelé 2. stupně, profesi v průměru přisoudili 92 bodů a tím umístili učitele ZŠ v žebříčku prestiže na 2. místo (viz tabulka č. 18). Ovšem učitelé 1. stupně vidí úctu ke svému povolání zcela jinak. V průměru učitele základní školy ohodnotili pouze 65 body, což profesi posunulo až na 8. místo (viz tabulka č. 17).

6. 2. 2 Názory na prestiž učitelů ze škol v Českých Budějovicích

Tabulka č. 19: Hodnocení prestiže učiteli 1. stupně ZŠ (České Budějovice)

České Budějovice			
ženy			
1. lékař	94	14. majitel malého obchodu	58
2. vědec	87	15. - 16. manažer	56
3. učitel na VŠ	83	15. - 16. opravář elektrospotřebičů	56
4. učitel na ZŠ	80	17. - 18. novinář	54
5. soukromý zemědělec	74	17. - 18. kněz	54
6. - 7. soudce	70	19. - 20. sekretářka	53
6. - 7. projektant	70	19. - 20. prodavač	53
8. truhlář	67	21. bankovní úředník	52
9. programátor	66	22. uklízečka	50
10. policista	65	23. voják z povolání	49
11. soustružník	64	24. profesionální sportovec	40
12. starosta	62	25. ministr	29
13. účetní	61	26. poslanec	17

Tabulka č. 20: Hodnocení prestiže učiteli 2. stupně ZŠ (České Budějovice)

České Budějovice			
ženy- 2. stupeň		muži 2. stupeň	
1. lékař	94	1. lékař	98
2. vědec	88	2. vědec	89
3. učitel na ZŠ	83	3. učitel na ZŠ	87
4. učitel na VŠ	80	4. učitel na VŠ	86
5. soudce	79	5. soukromý zemědělec	81
6. - 7. soukromý zemědělec	68	6. policista	79
6. - 7. projektant	68	7. projektant	77
8. programátor	66	8. programátor	75
9. policista	65	9. - 10. soustružník	73
10. starosta	61	9. - 10. soudce	73
11. majitel malého obchodu	60	11. truhlář	65
12. truhlář	56	12. - 13. uklízečka	64
13. kněz	53	12. - 13. sekretářka	64
14. - 15. účetní	52	14. opravář elektrospotřebičů	61
14. - 15. novinář	52	15. - 16. majitel malého obchodu	58
16. - 17. voják z povolání	49	15. - 16. manažer	58
16. - 17. opravář elektrospotřebičů	49	17. voják z povolání	56
18. manažer	48	18. profesionální sportovec	53
19. bankovní úředník	46	19. novinář	52
20. soustružník	45	20. starosta	51
21. sekretářka	44	21. kněz	49
22. prodavač	43	22. - 23. bankovní úředník	45
23. profesionální sportovec	40	22. - 23. účetní	45
24. ministr	35	24. prodavač	41
25. uklízečka	34	25. ministr	22
26. poslanec	25	26. poslanec	14

Jestliže se podíváme na tabulky č. 19 a 20, všimneme si, že hodnocení prestiže profesí českobudějovickými učiteli je ve všech skupinách, ať už se jednalo o 1. nebo 2. stupeň, muže nebo ženy, na předních příčkách v žebříčku prestiže povolání velmi podobné. Učitelky na 1. stupni se plně shodují s veřejností (učitel na ZŠ na 4. místě), zatímco učitelé na 2. stupni (ženy i muži) přiznávají větší úctu učitelům základních škol než učitelům vysokoškolskému (viz tabulka č. 19, 20).

Na základě těchto výsledků tedy nemohu potvrdit tvrzení Havlíka a Koti (2002, str. 156), že učitelé posouzení prestiže svého povolání situují dlouhodobě daleko níž, než je hodnotí veřejnost. Sebepodceňování by mělo být pravděpodobně dáno povahou intelektuální práce, při níž je velmi složité prokázat její efektivitu. Právě obtížná nebo téměř nemožná objektivní měřitelnost výkonu vyvolává pochybnosti, vnitřní nejistoty a pochybnosti o sobě samém.

Tabulka č. 21: Průměrné hodnocení prestiže všemi učiteli

Učitelé základních škol			
1. lékař	96	14. - 15. manažer	54
2. vědec	85	14. - 15. novinář	54
3. učitel na ZŠ	81	16. soustružník	53
4. učitel na VŠ	81	17. - 18. účetní	51
5. soukromý zemědělec	71	17. - 18. kněz	51
6. policista	69	19. bankovní úředník	49
7. soudce	68	20. voják z povolání	46
8. programátor	66	21. sekretářka	45
9. projektant	65	22. prodavač	43
10. - 11. majitel malého obchodu	58	23. profesionální sportovec	40
10. - 11. starosta	58	24. uklízečka	38
12. truhlář	57	25. ministr	31
13. opravář elektrospotřebičů	55	26. poslanec	14

V žebříčcích sestavených učiteli umístili své povolání nejčastěji na 3. nebo 4. místo. Pokud shrnu údaje od všech respondentů do jedné tabulky, učitel na ZŠ se umístil na 3. místě, tedy o 0,2 bodu výše než učitel na VŠ. Další otázky dotazníkového šetření ovšem nepřinesly tak pozitivní výsledky, respektive tak kladné názory na učitelské povolání.

6. 3 Vyhodnocení dalších tematických otázek

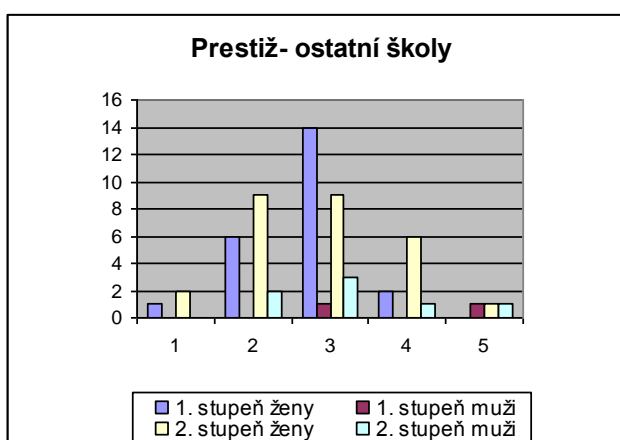
OTÁZKA III: Učitelství považují v porovnání s ostatními povoláními za:

a) neprestižní 1 2 3 4 5 prestižní

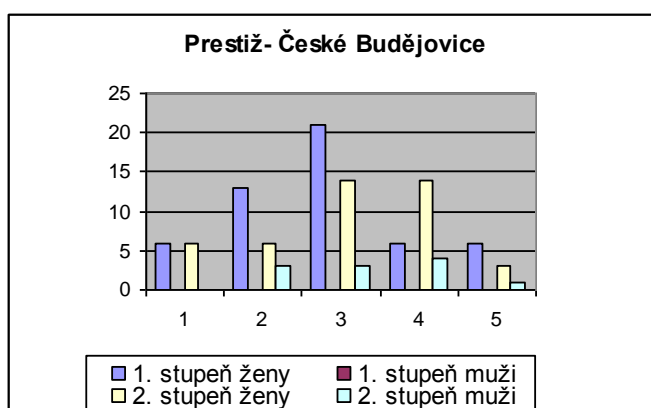
Tabulka č. 22: Průměrné hodnocení prestiže profese

Prestiž povolání	1	2	3	4	5
Počet respondentů	15	39	65	33	13
Vyjádření v %	9 %	24 %	39 %	20 %	8 %

Graf č. 8



Graf č. 9



Učitelé umístili své povolání bodovým hodnocením na 3. místo žebříčku prestiže z celkových 26 zaměstnání. Ovšem na další otázku, zda učitelství považují v porovnání s ostatními povoláními za neprestižní či prestižní, jejich odpovědi tak pozitivní nebyly. U obou skupin respondentů se totiž objevily názory, že učitelství je oproti jiným povoláním neprestižní. Nejčastěji učitelé na škále zvolili možnost 3, tzn. střední volbu (viz grafy č. 8, 9).

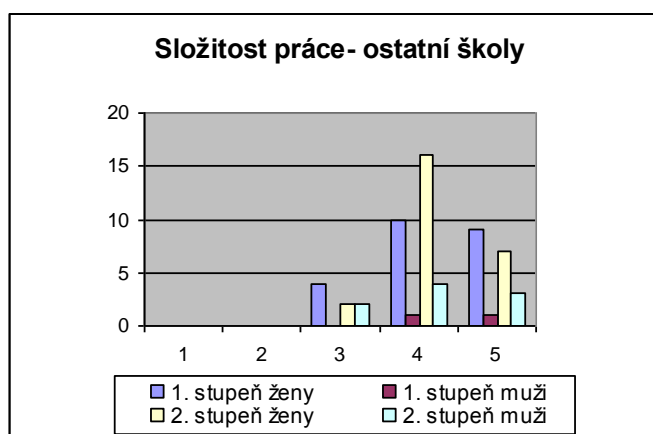
OTÁZKA III: Učitelství považují v porovnání s ostatními povoláními za:

b) velmi jednoduché 1 2 3 4 5 velmi složité

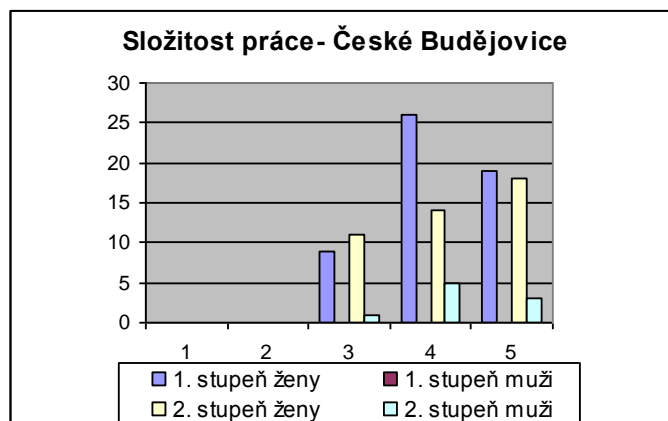
Tabulka č. 23: Průměrné hodnocení složitosti profese

Složitost povolání	1	2	3	4	5
Počet respondentů	0	0	29	76	60
Vyjádření v %	0	0	18 %	46 %	36 %

Graf č. 10



Graf č. 11



Z uvedených grafů (č. 10,11) je jednoznačně patrný názor učitelů na náročnost povolání, které vykonávají. Z celého dotazníku byla právě tato otázka zodpovězena nejvíce respondenty. Dle literatury věnující se učitelů a jeho povolání, se jedná o velice složitou profesi, která neobnáší pouze samotnou výuku. Mnozí lidé totiž vůbec nemají představu, co všechno toto povolání obnáší. Je možné, že právě proto se k této otázce vyjádřili téměř všichni dotazovaní.

Žádný z respondentů neoznačil svou profesi jako velmi jednoduchou (možnost 1, popř. 2), naopak se přiklonili k odpovědím 3, 4 a 5 (= velmi složité), viz tabulka 23.

OTÁZKA IV) Náročnost učitelství spatřuji v:

Učitelé ostatních škol:

Náročnost svého povolání vidí učitelé nejčastěji v zodpovědnosti za vzdělávání a výsledky žáků, výchovu, jejich zdraví, budování vztahů a klimatu ve škole... Učitelé zkrátka cítí odpovědnost za vše, co se děje ve škole a následně i mimo školu. Dalšími nejčastějšími odpověďmi byly: psychická zátěž (nervové vypětí), nedostatečné materiální zázemí, nespolupráce, (ne)komunikace a despekt ze strany rodičů.

Podle učitelů je obtížné motivovat žáky k učení, jelikož děti „*málokdy prahnou po vědomostech, nemají chuť se vzdělávat, o učení nemají nezájem*“. „*Většina dětí bere školu jako nutnost, nemá zájem se něco naučit*.“ Několik respondentů uvedlo problém s integrací dětí do ZŠ, doslova hovoří o „*integraci neintegrovatelných žáků*“. Na druhou stranu je v přeplněných třídách náročné „*nalezení a podpora žáků nadaných*“.

Nesnadným úkolem je zvládnout jejich „*neukázněnost a drzé chování*“. „*Děti máme nejen něco naučit, ale i je vychovávat navzdory prostředí, ze kterého jsou*.“ Respondenti poukazují i na další faktory komplikující práci: „*Učitel ve své práci vidí jen malý (nebo žádný) výsledek. Práce je obrovsky psychicky náročná- děti jsou stále nevychovanější, rodiče drzí a agresivní. Rodiče neplní své základní povinnosti, děti nemotivují, ty se odmítají učit. Začíná to být neúnosné*.“ S výchovou žáků, jejich studijními výsledky, neukázněností je navíc spojená nutná, ale mnohdy nejjednodušší komunikace několika institucí a rodičů ve prospěch žáka.

Práci učitelům navíc ztěžuje „*postoj veřejnosti ke školství a učitelskému povolání*“ a administrativa. „*Náročnost vidím v přípravách na vyučování, mnohdy zbytečném papírování, řešení kázeňských a jiných vztahových problémů*.“

„*Náročná byrokracie ve vztahu k dětem a chodu školy. Neustálý stres vyvolávaný chováním dětí. Řešení sociálně patologických jevů přenášených ze společnosti do školy*.“

Někteří učitelé označili školu za konfliktní prostředí, kde „*musíme ihned zareagovat na různé situace, v časovém tlaku, pod velkým stresem*“. Není jednoduché působit všestranně, kombinovat znalosti odborné, znalosti z psychologie, sociální vztahy apod. „*Učitel nemusí umět pouze učit, ale ovládat i jiná „povolání“- diplomat (jednat s rodiči), psycholog, úředník, spisovatel, právník...*“ Pro učitelovu práci je nezbytná „*nutnost se neustále vzdělávat, být empatický, vycházet s dětmi i rodiči, umět poradit a řešit stále se měnící situace*“.

Učitelé českobudějovických škol:

Také učitelé z Českých Budějovic spatřují složitost práce nejčastěji ve velké zodpovědnosti (za zdraví a život dětí, předávání základních informací a utváření osobnosti dětí). *„Předat žákům dostatek vědomostí do života, správné chování a návyky, i když se bohužel setkávají ve společnosti s opakem.“*

Poukazují ovšem navíc na *„nepoměr zodpovědností a pravomocí pedagogů“*. Učitel musí být *„neustále ve střehu, neustále na něco myslet, komunikovat, odpovídat, snášet tlak ze strany dětí, rodičů, vedení, nařízení, předpisů...“*.

Problém vidí v negativním postoji dětí k učení, náročné je: *„žáky motivovat ke kladnému přístupu ke vzdělávání, když nechtějí“*, *„skloubení práce šikovných, nadaných dětí s méně šikovnými, problémovými“*. Náročnost učitelé spatřují ve *„schopnosti vést mladé lidi k chuti se vzdělávat, být zodpovědný a slušný, i přesto, že společnosti obecně tyto priority nemá“*. *„Děti lze jen těžko motivovat a zaujmout, učitel pro ně často není žádná autorita.“*

Náročná je celková činnost s dětmi *„práce s různorodým kolektivem pubescentů, komunikace se žáky“*. *„Objektivita, omezený čas k poznání osobnosti dítěte a efektivnosti práce s ním, individuální práce...“* *„Děti jsou líné, pohodlné a nemají návyky slušného chování. Takže učitel často přebírá výchovnou část.“*

Složitá je tedy i výchova nevychovaných, neukázněných žáků, jelikož je přístup rodičů k výchově svých dětí nedostatečný: *„nemají základní návyky a zásady slušného chování z rodiny“*. Učitelé musí *„zastupovat roli rodiče ve výchovné oblasti, přemlouvat žáky k plnění povinností, vysvětlování potřeby vzdělání. Chybí „zákony“ na ochranu učitele.“* Ve škole to nemůže fungovat, když *„nemají zájem ani žáci, ani rodiče“*. Práci problematizuje špatná spolupráce s některými dětmi, s jejich rodiči, přístup, nevyzpytatelnost reakcí a stoupající arogance žáků i rodičů.

Povolání je vykonáváno v hlučném, stresové prostředí s výraznou zátěží na lidskou psychiku. Složitost vnímají *„v nárocích na psychiku učitele, ve zhoršující se připravenosti dětí, v obtížnější spolupráci s rodiči, náročnosti práce třídních učitelů.“*

Nutné je zmínit i časovou náročnost: *„přípravy tvořím často po pracovní době“*, *„občas přípravy zaberou i celý víkend“*. S časem souvisí i *„narůstající administrativa a zbytečné papírování MŠMT“*. Učitel má práci složitou v: *„neustálé psychické pohotovosti a řešení sporných otázek. Nutnosti překonávat výmysly MŠMT a stíhat napjatý rozvrh.“*

Učitel se neobejde bez trvalého sebevzdělávání nejen ve svém předmětu, přizpůsobování se neustálým změnám.

„Učitelství= všechny profese dohromady, mnoho různých nároků na učitele.“

„Učitel musí zvládat vyučovat, vychovávat, vyplňovat administrativu, jednat s lidmi.“

„Učitel nejen učí, ale i vychovává, vede dokumentaci, vytváří si tematické plány, ŠVP, zvládá i inventuru školy, jedná s rodiči, v případě neschopnosti kolegy, zastane jeho práci...“

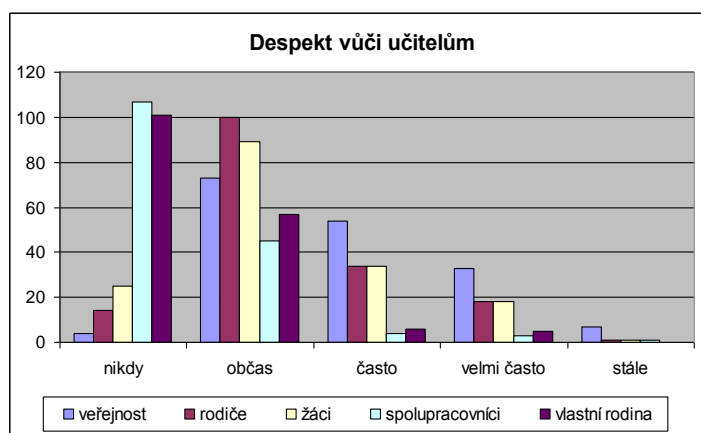
„Veřejnosti má o našem povolání zkreslené představy, povolání je společností nedoceněné. Jsou špatně nastavené hodnoty.“

OTÁZKA V) S vyjádřením despektu k povolání učitele se setkávám:

Tabulka č. 24: Setkání učitelů s vyjádřením despektu k vlastnímu povolání

Despekt ze strany	nikdy	občas	často	velmi často	stále
a) veřejnosti	4	73	54	33	7
	2 %	43 %	32 %	19 %	4 %
b) rodičů	14	100	34	18	1
	8 %	60 %	20 %	11 %	1 %
c) dětí	25	89	34	18	1
	15 %	53 %	20 %	11 %	1 %
d) spolupracovníků	107	45	4	3	1
	66 %	28 %	3 %	2 %	1 %
e) mojí rodiny	101	57	6	5	0
	59 %	34 %	4 %	3 %	0 %

Graf č. 12



Nejméně se s vyjádřením despektu (opakem respektu) vůči svému povolání setkávají učitelé od svých spolupracovníků a vlastní rodiny. Ve většině případů si učitelé navzájem projevují úctu, váží si ostatních spolupracovníků. 28% učitelů se s despektem kolegů setkává občas, ale častější projevy zaznamenávají učitelé minimálně. Velice obdobně je tomu i ze strany vlastní rodiny. 59% učitelů nikdy nezaznamenalo vyjádření neúcty k učitelství, 34% občas a ostatní možnosti byly zvoleny pouze jednotlivci.

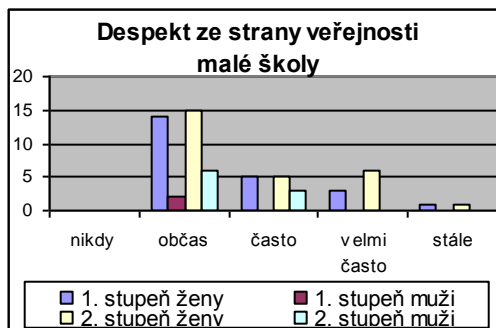
Běžně ovšem učitelé vnímají despekt k jejich profesi ze strany veřejnosti (občas - 43 %, často- 32 %, velmi často- 19 %, stále- 4 %), pouze 2 % učitelů se nikdy s tím nesetkalo nikdy.

V grafu č. 12 si lze všimnout, že přístup žáků k učitelům je téměř shodný s názory rodičů. Z tabulky i grafu lze vidět, že učitelé se s jejich despektem setkávají v poměrně velké míře (občas- 53 % a 60 %, často- u obou skupin shodně 20 % velmi často- opět shodně 11 %, stále- 1%). Zde si můžeme položit otázku, kdo ze členů rodiny (dítě nebo rodič) přispívá k tak negativnímu mínění o učitelském povolání?

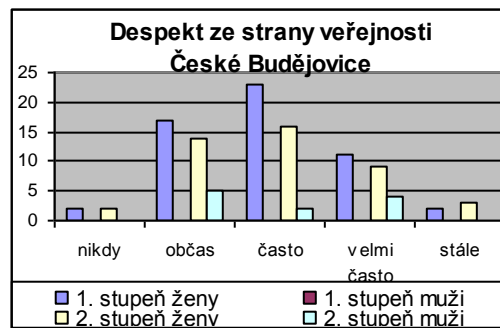
Despekt- porovnání výsledků učitelů malých škol a z Českých Budějovic

a) despekt ze strany veřejnosti

Graf č. 13



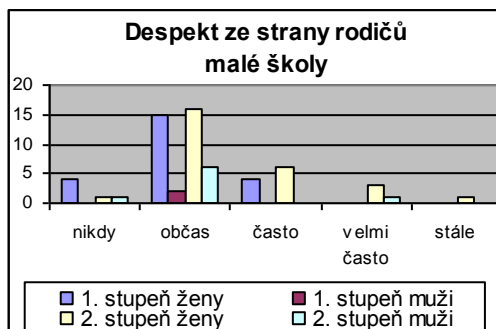
Graf č. 14



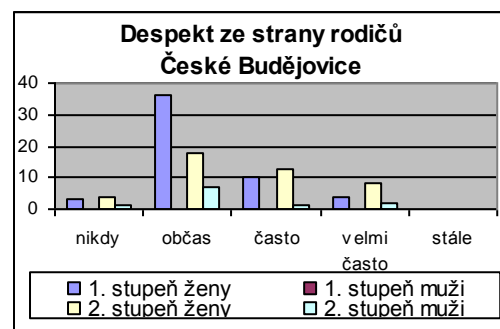
Jak už bylo vyhodnoceno na předešlém grafu (č. 12), nejvíce se s vyjádřením despektu k vlastní profesi setkávají učitelé ze strany veřejnosti. Pokud porovnáme grafy č. 13 a 14, vidíme, že učitelé českobudějovických škol pociťují despekt ze strany veřejnosti mnohem častěji než učitelé ostatních („malých“) škol. Z grafu č. 14 vidíme, že v mnohem větší míře vnímají často nebo velmi často projev neúcty společnosti.

b) despekt ze strany rodičů

Graf č. 15



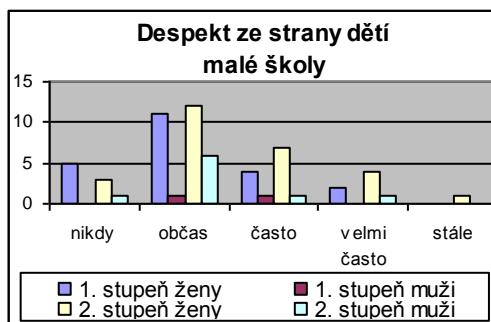
Graf č. 16



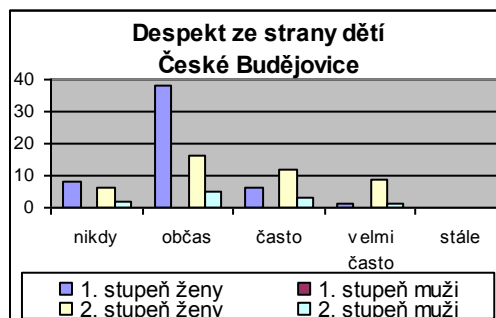
U obou skupin volili učitelé nejčastěji variantu, že se s despektem ze strany rodičů setkávají občas. Učitelé z Českých Budějovic dále nejvíce vybírali možnosti: často a velmi často. Rozdílnost mezi učiteli můžeme dále vidět v tom, že učitelky 1. stupně malých škol volili pouze první tři varianty. Na základě tohoto výsledku se můžeme domnívat, že mají s rodiči žáků o něco lepší vztahy než na velkých školách.

c) despekt ze strany dětí

Graf č. 17



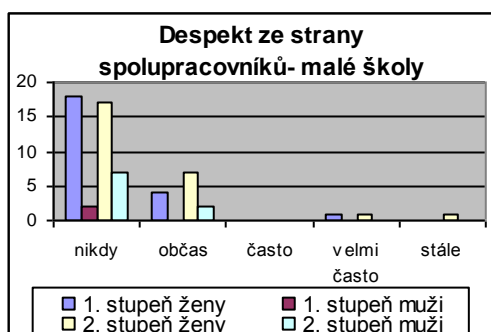
Graf č. 18



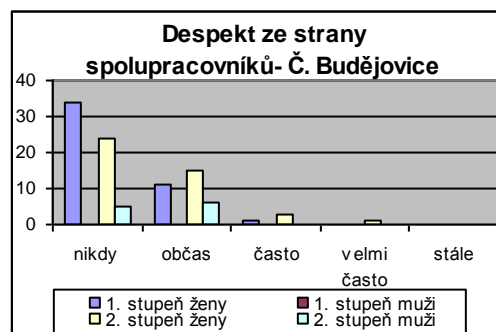
S neúctou dětí se učitelé setkávají v podobné míře jako ze strany rodičů. Obě kategorie tedy i v tomto případě nejpočetněji uvedli, že se despekt dětí objevuje občas. Ostatní možnosti zvolili učitelé v podobných poměrech bez závislosti na velikosti školy.

d) despekt ze strany spolupracovníků

Graf č. 19

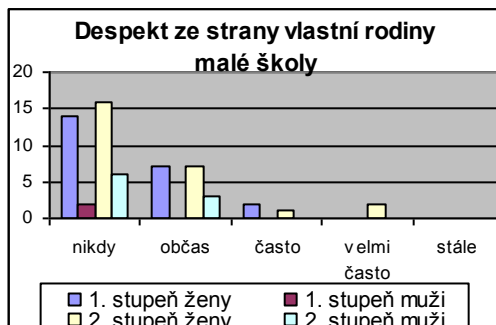


Graf č. 20

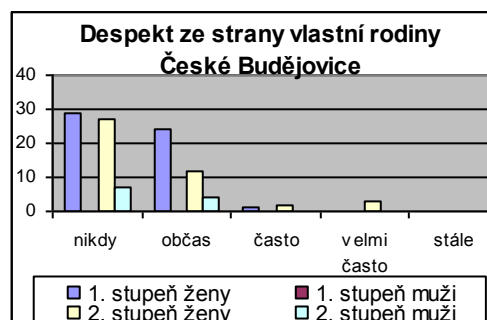


e) despekt ze strany vlastní rodiny

Graf č. 21



Graf č. 22



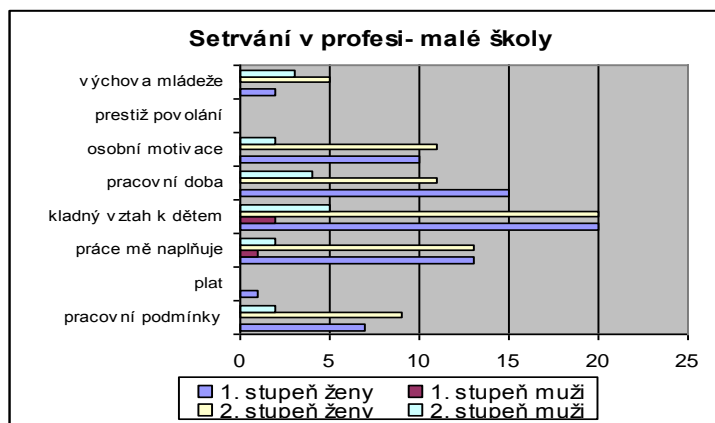
Ani v případě porovnání grafů 19 a 20 a dále grafů 21 a 22 nenalezneme větší rozdíly v hodnocení despektu v závislosti na velikosti školy. Jak už jsem uvedla v úvodním hodnocení otázky despektu, učitelského povolání si z nabízených variant nejvíce váží vlastní rodina a spolupracovníci. Mezi kolegy se ve většině případů neprojevuje despekt nebo opovrhování vlastní profesí. Velmi podobné procentuelní zastoupení se objevilo i u příslušníků vlastní rodiny. Nejčastěji tedy uvedli: nikdy, v mnohem menší míře občas, zanedbatelně ostatní možnosti.

OTÁZKA VI) Uveďte prosím důvody, kvůli kterým vykonáváte učitelské povolání

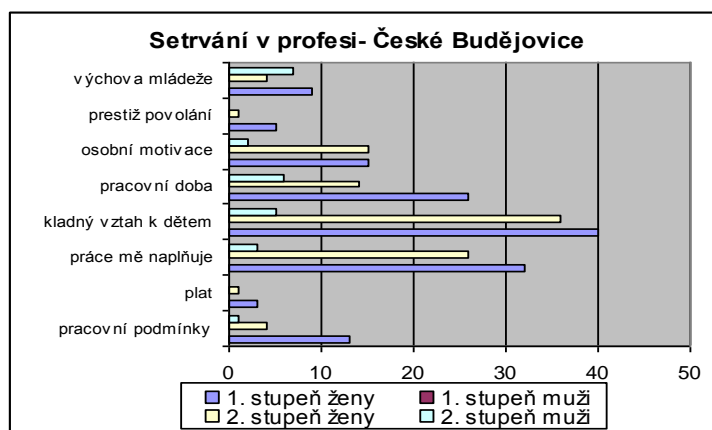
Tabulka č. 15: Důvody setrvávání učitelů v profesi

Setrvání učitelů	pracovní podmínky	plat	práce mě naplňuje	kladný vztah k dětem	pracovní doba	osobní motivace	prestiž povolání	výchova mládeže
Počet	36	5	90	128	76	55	6	30
Vyjádření v	8 %	1 %	21 %	31 %	18 %	13 %	1 %	7 %

Graf č. 23



Graf č. 24



Učitelé vykonávají profesi nejčastěji kvůli kladnému vztahu k dětem, práce jim přináší naplnění a pracovní době. Z odpovědí vyplývá, že v učitelství nejsou pro platové podmínky nebo prestiž povolání. Jinými důvody vykonávání profese učitele uváděli učitelé ostatních škol: celoživotní vzdělávání, vystudovaný obor. „*To, co umím, chci předat dál.*“ „*Dělá mi dobře, když někoho něco naučím a vidím za sebou nějaký kladný výsledek.*“ Českobudějovické školy: prázdniny, poslání, vystudovala jsem PF, viditelné výsledky práce. „*Vždy jsem chtěla učit Aj jako můj vzor z dětství.*“ „*Práce mě baví, je tvořivá, metody práce z větší míry záleží na mě.*“ „*Na jinou vysokou jsem se bez protekce nedostala... jinam mě s pedagogickou fakultou nevzali ☺*“ „*Před 20 lety mě práce naplňovala, prestižní povolání, kladný vztah k dětem.*“ „*Vzhledem ke zkušenostem a létům praxe bych si už takové povolání nevybrala.*“

OTÁZKA VII) Do jaké míry podporují „školní předpisy, normy, zákony a pravidla“ práci učitele?

Učitelé ostatních škol:

Učitelé si uvědomují nutnost existence určitých pravidel či řádu, kterými je školství řízeno, ovšem jen v několika (spíše v jednotlivých) případech učitelé uvedli, že jsou práci učitele důležité, a že ho podporují. *„Některá jsou nutná, ale leckdy absolutně postrádají logiku.“* *„Práce učitele je „šk. předpisy...“ řízena, učitel je nucen je respektovat, někdy práci omezují, podporu nevidím.“* *„V určité míře je dobře, že existují. Někdy jsou ale dost nepřehledné, přibývá jich a je někdy dost složité se v nich vyznat.“*

V naprosté většině odpovědí učitelé uvedli, že „školní předpisy, normy, zákony a pravidla“ práci učitele nepodporují, naopak *„přidělávají a znesnadňují práci, zavalují nás nesmyslnými papíry, omezují spoustou administrativy“*. *„Myslím si, že podpora není žádná, pouze nám přidělávají práci a papírování.“*

Učitelé pociťují, že jsou odtržené od reality a naopak jim *„často svazují ruce, omezují“*. *„Nemáme žádnou pravomoc!!!“* *„Vůbec nepodporují, nejsou na straně učitele.“* *„Stále častěji pociťuji, že žáci a rodiče mohou vše a my jen málo. Drzé chování by zpravila „facka“ ve správnou dobu více než nějaká poznámka.“*

Pokud se učitelé jednoznačně nepřiklonili k těmto variantám, uváděli: *„spíše nepodporují, spíše omezují, někdy ji brzdí, práci komplikují“*.

Spousta respondentů se vyjádřila ke změnám probíhajícím ve školství: *„Nová nařízení ruší už zaběhnuté a prověřené věci (ŠVP a nové testy v 5. a 9. ročnících).“*

„Nikdo nevidí, že zcela chybí 2 základní body v zákoně: 1) Dítě může být vyhozeno ze ZŠ či přeřazeno bez souhlasu rodičů do zvláštní školy (opakovaná silná nekázeň, dlouhodobé slabé výsledky), 2) Rodiče musí finančně pokutováni za to, že se dítěti nevěnují, ignorují doporučení školy a s ní nespolupracují. Pokuty musí být vymahatelné, a to soudně.“

Učitelé českobudějovických škol:

Podobně se vyjádřili i učitelé ze škol v Českých Budějovicích, ovšem těch pozitivních názorů bylo mnohem méně: „*Jsou důležitá, proto je dodržuji, jsou podporou ve výchově žáků.*“ „*Určitá pravidla a normy jsou potřebná, ale ta současná spíše nepodporují, omezují.*“

Opět bylo několik učitelů se smíšeným postojem, ale většinou se v závěru přiklonili k zápornému hodnocení: „*minimálně, téměř vůbec nepodporují, některé práci znesnadňují.*“ „*Práci učitele a určitou volnost spíše brzdí, papírování je čím dál tím víc a myslím si, úplně zbytečně.*“ „*Spíše brzdí (Školní řád je lépe propracovaný a fungující dokument než předpisy a novinky z ministerstva).*“ „*Mnohdy spíše ubíjejí, ztěžují práci, unavují, jsou mnohdy dotažené „ad absurdum“.*“ „*Spíš ho čím dál tím více omezují a svazují. Dnes je papír (podepsaný, založený) snad na každou činnost.*“

Jednoznačně převládaly negativní ohlasy: „*zatežují, komplikují práci, přidělávají akorát papíry, učitel má malé pravomoci.*“ „*Podporují jen velice málo. Učitel je za vše zodpovědný a práva nemá prakticky žádná. I ty co zbývají, jsou stále snižována, odstraňována.*“ „*Některé zdržují, odvádí od přímé práce a stojí zbytečně příliš finančních prostředků.*“ „*Většinou práci nesmyslně ztěžují a zatežují, berou elán do práce. Zvyšuje se byrokracie.*“

„*Učitel nesmí pochybit. Zákony omezují mimoškolní aktivity, škola musí vždy nést odpovědnost za chování žáků, zranění atd.*“ „*Chce se po nás plno aktivit, ale přitom nemáme dělat nic, aby se něco nestalo, co dodat...*“ „*Máme svázané ruce, žádné pravomoci. Pokud si rodiče usmyslí, musíme se jim podřídít. Děti mají svá práva, my žádná. Jak pak máme vychovávat?*“

OTÁZKA VIII) Co by podle Vás přispělo k vylepšení prestiže učitelství (ze strany školy, státu, veřejnosti...)?

U obou skupin učitelů se objevili shodná hlavní doporučení, která mají přispět ke zvýšení prestiže učitelství: finance, mediální obraz předkládaný veřejnosti, větší pravomoci učitelů i školám a reforma školství.

Ostatní školy:

Nejčastěji vidí učitelé řešení ve větším množství financí pro školství. Učitelé uvedli oblasti, kde peníze scházejí: *„lepší platové podmínky s možností platového postupu, peníze na vybavení škol (učeben i kabinetů), nákup nových učebnic, školení pro pedagogy, opravy budov a prostorů škol, víc peněz na provoz školy“*.

„Zvýšení platu, a to minimálně na 30000 čistého, peníze= respekt!! Žádné či malé peníze= žádný či malý respekt. Uzákonění sankcí proti rodičům, kteří neplní své povinnosti vůči dětem i škole. Finanční motivační odměny v případě, že učitel dělá nadstandardně či se vzdělává.“

„Vyšší pracovní nasazení některých učitelů (souvisí s platovým ohodnocením).“

Důležité je zajistit objektivní mediální obraz, uvádět *„méně zkreslených informací v médiích“*. Učitelé se domnívají, že by jejich profesi prospělo *„přiblížení oboru veřejnosti, představit problémy, ale i úspěchy a novinky“*, dále *„prezentace škol na veřejnosti“*. *„V médiích se neustále zpochybňuje učitelská práce.“* Celkově chybí *„větší medializace učitelské práce“*. *„Více a pravdivě informovat o skutečné práci učitele (průběh vyučování, pracovní doba).“*

„Pokud je ministr schopen prohlásit, že jsme nejlínější učitelé v Evropě, tak to mluví za vše. Resort školství není pro vládu prioritou.“

„Ze strany státu: vysvětlit význam učitelského povolání. Ze strany veřejnosti- aby neviděla „jen“ to volno, spousta práce se může udělat i mimo pracoviště.“

Učitelé vnímají nedostatek pravomocí, zákony jim nezaručují žádnou ochranu vůči napadení žáky či rodiči. *„Učitelé by měli být chráněni zákonem. Nemáme žádné pravomoci a kdokoli si může vůči nám cokoli dovolit. Nemáme žádnou podporu.“*

„Školní předpisy, normy, zákony a pravidla by měli vytvářet lidé se zkušenostmi z praxe, nezatížení politickou příslušností, a řídící se „selským rozumem“.

K reformování školství uvádějí pedagogičtí pracovníci hned několik oblastí. Požadují přísnější podmínky pro přijetí na vyšší školy. *„Povinné přijímací zkoušky na SŠ a VŠ- zvýší motivaci dětí.“* Zkvalitnění studia PF a *„navýšení počtu hodin povinné praxe“*. *„Kvalitnější vzdělání budoucích učitelů na VŠ (u veřejnosti panuje názor, že kdo se nedostane na zvolenou VŠ, skončí na PF).“*

„Škola by měla za svými zaměstnanci 100% stát, měla by jim být oporou, učitelé by měli cítit, že za nimi někdo stojí.“

„Odbourání složité byrokracie spojené s výkonem povolání.“

„Jednoznačně stanovit, že školství je primární obor pro společnost, neboť každý člověk prošel vzděláním, aby pak následně pracoval ve zvoleném oboru, kde bez vzdělání by se nemohl slušně uplatnit.“

Se změnami ve školství by měla vzápětí přijít i změna přístupu rodičů a veřejnosti ke vzdělávání: *„větší ochota rodičů ke spolupráci, respekt a úcta ze strany veřejnosti i rodičů“*. *„Uvědomit si, že výchova dětí je úkol rodičů.“* *„Pokud nebude rodina plně fungovat, musí existovat „kvalitní legislativa s definovanými sankcemi vůči zákonným zástupcům i dětem“*.

„Aby si každý uvědomil, že je vzdělání důležité pro další život.“ Podle dalšího učitele zlepšení prestiže nastane, *„když si veřejnost uvědomí, že vzdělání je pro ně velmi důležité a že za své vzdělání je zodpovědný hlavně každý sám. Nehledat chyby u učitele.“*

Učitelé českobudějovických škol:

Zlepšení prestiže učitelů vidí většina učitelů opět ve změně finanční situace ve školství. V porovnání s menšími školami se více zaměřovali na „vyšší platy (lepší finanční ohodnocení učitele a podpora ze strany státu)“, nedostatek peněz vidí i při „provozu a vybavení škol, učeben, kabinetů“.

„Současná společnost má měřítko výše platu= výše prestiže. Vylepšení prestiže: 1) zvýšení platů, dobré platové ohodnocení, 2) zlepšení právního postavení učitelů, 3) zvyšování úrovně vzdělání učitelů (viz článek v MF= pedagogické fakulty nabírají žáky s malými studijními předpoklady).“

„Kdyby vzdělání bylo opravdu finančně ohodnoceno (více než např. fotbal, modelling a kšeftování) měli by vyšší cenu i vzdělavatelé, jako nositelé vzdělanosti (no a pedák by nesměl mít tzv. „každý blb“).“

„Služební výhody pro státního zaměstnance- renta, vyšší důchod, nižší příspěvky na zdravotní a sociální odvody, nižší žasna daně apod.“

Pro změnu pohledu společnosti je nutná „větší informovanost veřejnosti o náročnosti tohoto povolání, vůbec netuší, co taková práce obnáší“. „Ukázat pravdivě, jak to ve škole v současné době vypadá a funguje.“ „Nastavení reálného stavu obrazu učitele ve veřejně sdělovacích prostředcích (televize- film).“

„Informovat o pozitivních výsledcích práce učitele, přiblížit konkrétně školní prostředí, pravdivě ukázat, jak to ve školství v současné době vypadá.“

„Neukazovat ve sdělovacích prostředcích jen grafy a finanční informace, ale informovat o pozitivních výsledcích práce učitele, přiblížit konkrétně školní prostředí a náročnost práce s dětmi i rodiči (zvláště problémovými). Zveřejňovat úspěchy ve školním vzdělávání a výchově. Veřejnost má hodně zkreslené představy o povolání pedagoga.“

Jiný pohled na profesi by nastal, kdyby měli „více pravomocí nejen učitelé, ale školy celkově, které by byly „podpořené správnou legislativou“. „Více pravomocí učitelům, školám vůči dítěti. Dítě ví, zvláště na 2. stupni, že učitel na něj vlastně nijak nemůže, pokud nemá souhlas rodičů.“

„Učitel by měl být „chráněn“ před útočnými dětmi, jejich rodiči, měl by mít větší pravomoci k řešení nejen prospěchu, ale i výchovných problémů. Zákony by měly rovnoměrně udělovat práva i povinnosti škole i rodičům. A samozřejmě zlepšení

finančních podmínek=) učitel by pak nebyl na úrovni těch, kteří si „nemohou dovolit“ dovolenou, v důchodu přijatelný životní standard.“

Změnu celého školského systému spatřují také v „přísnějším výběru na střední školy“ žádají „povinné přijímací zkoušky na střední školy a nižší nabídku středních maturitních tříd“.

„Změna celého školního systému- není problém se dostat s průměrnými studijními výsledky na 8leté i víceleté gymnázium, které dříve bylo prestižní. Úroveň středoškolského i vysokoškolského studia, zejména soukromého školství jde o degradaci vzdělání v tomto státě, viz gramatické chyby ve veřejných sdělovacích prostředcích atd.“

Nutné je „přijímat kvalifikované učitele“, kteří budou státem podporováni k „dalšímu vzdělávání“.

Musí být „jasně daná koncepce školství“, existovat „více promyšlená legislativa, lepší vyhlášky a zákony“, na ministerstvu rozhodovat „učitelé z praxe, ministr také učitel z praxe“.

Učitelé dále požadují „přísnější podmínky trestů (vyloučení ze školy), více povinností a méně práv pro žáky“.

Hlavní změna musí nastat u rodičů a následně u celé společnosti. „Základem je podle mě posílení rodiny- udělat vše pro její posílení, zvýhodnění oproti „volným svazkům partnerů“, aby se tím změnilo i postavení dítěte v rodině a mělo tím své místo v rodině a nebylo „pendlujícím dítětem“ mezi rodiči.“

„Veřejnost- rodiče ve spolupráci se školou by měli „táhnout za jeden provaz“ pro dobro svého potomka.“

„Uvědomit si, že výchova dětí je úkol rodičů.“ „Možnost výrazného potrestání žáků (rodičů)při závažných přestupcích.“

„Větší možnosti postihu rodičů, které o své děti nejeví zájem, nebo se o ně vůbec nestarají. Lepší práce Ministerstva školství (neměnit to, co léta funguje: př. školní osnovy).“

„Výchova veřejnosti k respektu a spolupráci, celkově lepší morálka ve společnosti, podpora vzdělání, výběr kvalitních adeptů na učitelské povolání.“

„Učitelství by mělo být postaveno na přední místo ve společnosti. Vzdělanost národa by měla být důležitá.“

„Ze strany státu: práva pro učitele, zvýšení platu učitelů, peníze do školství, na další vzdělávání učitelů, školení. Ze strany školy a veřejnosti: nemyslím si, že by bylo něco, co by z těchto stran mohlo dopomoci k prestiži učitelů- to podstatné se odvíjí od státu. Snad jen rodiče by mohli učitele také více respektovat.“

„Průběžné kladné hodnocení úsilí učitelů o předávání vědomostí, dovedností, návyků žákům; nedegradovat učitelské povolání- „všichni prošli školou, všichni tomu rozumí“- odkazují na profese předchozích ministrů školství.“

„Stát- veřejně podporovat důležitost vzdělání, ukazovat nejen „maléry“, ale především úspěchy, tak jako se to daří najít u významných sportovců apod. Ukázat veřejnosti, že práce učitele není jen v přímé výuce, ale v dalších nezbytných úkonech (dozory, přípravy, opravování, nové RVP, práce na PC při tvorbě nových učebních materiálů apod.)“

Učitelé vidí problém i v častých změnách: *„Neměnit neustále vzdělávací programy- viz ŠVP, vyšší motivace, ne propouštění.“*

„Kdyby se neustále neměnily osnovy, pravidla. Myslím, že školství před 15-20 lety mělo lepší úroveň a to díky letitým zavedeným osnovám a jasně daným pravidlům. V TV se učitel často ukazuje jako někdo hloupý (směšný). Více na veřejnosti oceňovat práci a význam učitele ve státě.“

6. 4 Diskuse

Prestižní povolání je dle Průchy (2002) vážené, významné, důležité.

V rámci posuzování učitelství s tímto tvrzením nemohu souhlasit v plném rozsahu. Učitelství je bezpochyby povolání důležité a významné, učitelé vzdělávají a vychovávají novou generaci, předávají jim kulturní bohatství, uvádějí je do světa dospělých. Ovšem váženost je učitelům projevována nedostatečně. Při zpracování dotazníků mě zarazilo, v jaké míře se učitelé setkávají s vyjadřováním despektu ke svému povolání.

Společnost by si měla uvědomit, že bez učitelů by nebylo vzdělání a bez vzdělání by nebyla společnost.

Podle K. M. Bolteho členové společnosti přisuzují profesním pozicím prestiž v přímé závislosti na jejich významu pro společnost, na potřebném vzdělání a moci nad ostatními (Geist, 1992)

S ohledem na význam pro veřejnost je učitelství právoplatně považováno za prestižní povolání. Co se týče potřebného vzdělání, vyučovat mohou dle zákona 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících pouze učitelé kvalifikovaní s aprobační pro daný předmět. Jak vyplynulo z výzkumu, většina pedagogů studovala na pedagogické fakultě, popřípadě filosofické a jiné. Výjimečně se objevují jedinci, kteří potřebné vzdělání nemají. Učitelé se navíc musejí vzdělávat neustále.

Ve výkonu funkce postrádají pravomoci, tudíž považují svoji moc za nedostačující.

Prestiž je chápána jako veřejně a společensky uznávaný vliv, respekt projevovaný jinými osobami či skupinami, úcta, kterou veřejnost prokazuje.

Učitelé svou profesi umístili v žebříčku prestiže povolání na 3. místo, ovšem většina z nich považuje učitelství za prestižně průměrné. Domnívám se, že jejich odpovědi souvisely s tím, v jaké míře se setkávají s vyjadřováním despektu k učitelství. K negativnímu názoru přispívají dle mého názoru i média, která plně neinformují o jejich práci a pře úspěchy ve školství upřednostňují zveřejňování špatných zpráv.

Podle Geista (1992) vyplývá prestiž z moci, vlivu, plnění závazků, povinností a očekávání.

Pokud bych se měla vyjádřit k moci, právům a vlivu učitelů, opět se shoduji s respondenty. Učitelé podle mého názoru postrádají pravomoci. Vzhledem k žákům se cítí často bezmocní, jelikož neexistují zákony, které by jejich práci dostatečně podporovaly.

K plnění závazků učitelů patří edukační, ale i související činnosti, které společnost často opomíjí a vidí pouze čas, který tráví vyučováním ve škole. Jak učitelé sami uváděli, povinnosti spojené s administrativou, nařízeními „shora“ jim často komplikují práci, mnohdy jsou zbytečné a kolikrát jim „svazují ruce“.

Na učitelství také není doceněno to, že se od učitele očekává, že bude bezchybný, že dokáže vše, vždy a všude. Takové každodenní pracovní nasazení představuje obrovskou pracovní (především psychickou) zátěž a nápor na zdraví učitelů. Paradoxem bývá, že se spoustu lidí domnívá, že učit by mohl každý. Tento zkreslený obraz o povolání je předkládán veřejnosti především skrze média.

Prestiž učitelství bývá mnohdy mylně posuzována podle platových podmínek.

Pokud by platilo tvrzení, že prestiž povolání odpovídá platovému ohodnocení, učitel ZŠ by se v současné době nacházel ve spodní části tabulky prestiže povolání. Samotní učitelé podotkli, že by prestiž zvedlo více financí ve školství.

Závěr

Jak už z názvu vyplývá, diplomová práce se zabývá prestiží učitelského povolání. Slovo prestiž je užíváno od dávné minulosti, ovšem ne vždy bylo vysvětlováno tak, jak ho chápeme dnes. Proto jsem se v teoretické části nejprve zaměřila na historický vývoj užívání pojmu, jeho současné definice a bylo nutné odlišit prestiž individuální (týkající se jedince) od prestiže sociální (odvozeného především z jeho profese). Dále jsem uvedla teorie o prestiži povolání a nastínila problematiku posuzování prestiže- sociologických výzkumů váženosti profesí.

V následující kapitole teoretické části jsem představila profesi učitele, abych na ni vzápětí mohla navázat s informacemi o prestiži tohoto povolání. Údaje o úctě k povolání učitele jsem čerpala nejprve z literatury, ale jelikož autoři většinou odkazovali na výsledky výzkumů Centra pro výzkum veřejného mínění Sociologického ústavu AV ČR, čerpala jsem poté přímo z tiskových zpráv nebo z článků Sociologického časopisu. Nejstarší mnou dohledaná data zaznamenávající prestiž jsou z roku 1967. K porovnání prestiže učitele jsem použila i mezinárodní srovnání z roku 1977. Další výzkumy, které mi sloužily ke zmapování prestiže, jsou z let 1990- 2012.

Hlavním cílem mé práce bylo na vybraném souboru učitelů základních škol konfrontovat názory na prestiž vlastní profese s výzkumnými nálezy hodnocení prestiže veřejností, které provádí Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM), výzkumné oddělení Sociologického ústavu AV ČR, v. v. i.

Dotazníkového šetření se zúčastnili učitelé z 15 základních škol, návratnost dotazníků dosáhla 55,6 % (174 z 313). Učitelé byli rozděleni do dvou skupin podle velikosti sídla školy (školy v Českých Budějovicích a v malých městech či obcích), ale ze všech výsledků vyplynulo, že mezi odpověďmi obou souborů nebyly zjištěny žádné zásadní rozdíly při vnímání prestiže jejich povolání ani při dalším hodnocení profese.

Odpovídající respondenti byli převážně ženy (82% malé školy, 89% České Budějovice), což vypovídá o jejich výrazném zastoupení ve školství, lze mluvit o vysoké feminizaci povolání. Co se týče věkového složení a délky praxe, byly zastoupeny všechny kategorie. V obou skupinách byli nejvíce učitelé ve věku 46-50 let. Na malých školách jsou z respondentů nejpočetněji zastoupeni učitelé s délkou praxe

26-30 let. V Českých Budějovicích je na školách nejvíce pedagogů působících v oboru 16- 20 let, naopak zcela zde chybí učitelé s nejdelší praxí nad 36 let. Naprostá většina dotazovaných učitelů (93%) má pedagogické vzdělání.

Z posledních výzkumů prestiže povolání vyplývá, že veřejnost si učitelské profese velice váží, řadí ji mezi vysoce oceňovaná a kvalifikačně náročná povolání, která podobně jako lékařská profese obsahují určitý mravní základ, mají charakter služby společnosti a bývají občas vnímána jako poslání než způsob obživy. Učitelé ZŠ zaujali v žebříčku 4. místo, před ním se umístil učitel na VŠ, vědec a první je dlouhodobě lékař.

V žebříčcích respondentů umístili své povolání učitele nejčastěji na 3. nebo 4. místo. Pokud shrnu údaje všech dotázaných do jedné tabulky, učitel na ZŠ se umístil na 3. místě o 0,2 bodu výše než učitel na VŠ. Názory jednotlivých učitelů na prestiž vlastní profese byly ovšem dosti různé. Respondenti k hodnocení využili téměř celou bodovou škálu, minimum udělených bodů bylo 8 a několikrát se objevil plný počet bodů. Nejhorší průměrné hodnocení se objevilo u učitelů 1. stupně (mužů) ostatních škol, ti profesi svým bodováním posunuli až na 8. místo. Naopak nejlépe učitelství obodovali opět učitelé (muži) ostatních škol vyučující na 2. stupni, na žebříčku prestiže ho umístili na 2. místo. Další otázky dotazníkového šetření ovšem nepřinesly tak pozitivní výsledky, respektive tak kladné názory na učitelské povolání.

Hned na další otázku v dotazníku, zda učitelství považují v porovnání s ostatními povoláními za neprestížní či prestižní, se totiž objevily názory, že učitelství je oproti jiným povolání neprestížní. Nejčastěji učitelé na pětistupňové škále zvolili možnost 3, tzn. střední volbu.

Názor učitelů na náročnost povolání byl jednoznačný. Žádný z respondentů neoznačil svou profesi za velmi jednoduchou, naopak se přiklonili k odpovědím 3 až 5 (= velmi složité). Obě skupiny učitelů spatřují náročnost profese v zodpovědnosti za vše, co se děje ve škole a následně i mimo školu, v psychické zátěži, nedostatečném materiálním zázemí, neustálém sebevzdělávání, všestranné působnosti a nespolečnosti, (ne)komunikaci i despektu ze strany rodičů. Obtížné je motivovat žáky k učení, zvládnout jejich neukázněnost a drzé chování, neustálý stres, časovou náročnost (související činnosti, tvorba příprav, administrativa). Práci znesnadňují i zkreslené představy veřejnosti o školství a učitelském povolání.

Nejméně se s vyjádřením despektu vůči svému povolání setkávají učitelé od svých spolupracovníků a vlastní rodiny. Ve většině případů si učitelé k povolání

navzájem projevují úctu a váží si ostatních spolupracovníků. 28% učitelů se s despektem od kolegů setkává občas, ale častější projevy zaznamenávají učitelé minimálně. Obdobně je to ze strany vlastní rodiny. 59% učitelů nikdy nezaznamenalo vyjádření neúcty k učitelství, 34% občas a ostatní možnosti byly zvoleny pouze jednotlivci. Běžně ovšem učitelé vnímají despekt k jejich profesi ze strany veřejnosti (občas - 43 %, často- 32 %, velmi často- 19 %, stále- 4 %), pouze 2 % učitelů se s tím nikdy nesetkalo. Přístup žáků k učitelům je téměř shodný s názory rodičů. S jejich despektem se setkávají v poměrně velké míře (občas- 53 % a 60 %, často- u obou shodně 20 % velmi často- opět shodně 11 % , stále- 1%). Zde si můžeme položit otázku: Kdo ze členů rodiny (dítě nebo rodič) přispívá k tak negativnímu mínění o učitelském povolání? Při porovnání odpovědí učitelů českobudějovických a ostatních škol jsem zaznamenala, že učitelé českobudějovických škol pocítují despekt ze strany veřejnosti mnohem častěji než učitelé jiných škol, a že se učitelky 1. stupně malých škol setkávají méně s despektem rodičů.

Učitelé vykonávají profesi nejčastěji kvůli kladnému vztahu k dětem, pracovní době a práce jim přináší naplnění. Z odpovědí vyplývá, že v učitelství nejsou pro platové podmínky nebo prestiž povolání. Jako jiné důvody doplnili: celoživotní vzdělávání, vystudovaný obor, prázdniny, životní poslání.

Učitelé si uvědomují nutnost existence určitých pravidel či řádu, kterými je školství řízeno, ovšem spíše v jednotlivých případech učitelé uvedli, že učitelskou práci podporují. V naprosté většině odpovědí uvedli, že ji nepodporují, naopak přidělávají a znesnadňují práci, zavalují nás nesmyslnými papíry, omezují spoustou administrativy a učitelé ani školy nemají oproti žákům a rodičům žádné pravomoci.

Na otázku „Co by podle Vás přispělo k vylepšení prestiže učitelství?“ obě skupiny učitelů uvedly shodná hlavní doporučení: větší množství financí pro školství (platové podmínky, vybavení škol), zajistit objektivní mediální obraz předkládaný veřejnosti (více a pravdivě informovat o skutečné práci učitele, co vše práce obnáší, o stavu školství, výsledcích práce učitelů, vysvětlit význam učitelského povolání a nezpochybňovat jejich práci), zvýšit pravomoci učitelům i školám a reformovat školství (přísnější podmínky pro přijetí na vyšší školy, zkvalitnění studia PF). Celkově by si měla společnost a především rodiče uvědomit význam vzdělávání, že za své vzdělání je zodpovědný hlavně každý sám, nehledat chyby u učitele. Rodiče by měly vychovávat své děti a nepředávat tento úkol škole.

Doufám, že tato práce poskytne čtenářům přehled o současném stavu učitelského povolání a zároveň celého školství. Ačkoliv se dle výzkumů veřejnosti jedná o povolání velice prestižní, samotní učitelé se většinou setkávají s despektem. Navíc je finanční ohodnocení oproti jiným povoláním i po úpravě platové tabulky pod průměrem v ČR. Kdo se tedy rozhodne stát učitelem, měl by být předem obeznámen s tím, co vše povolání obnáší, jelikož být učitelem, neznamená jenom učit.

Seznam použitých zdrojů

Knižní publikace

- DYTRTOVÁ, R.; KRHUTOVÁ M. *Učitel, Příprava na profesi*. Praha: Grada, 2009.
- GAVORA, P. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido, 2010.
- GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992.
- HAVLÍK, R.; KOŤA, J. *Sociologie výchovy a školy*. Praha: Portál, 2002.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník*. Portál: Praha, 2001.
- KALHOUS, Z.; OBST, O. *Školní didaktika*. Praha: Portál, 2002.
- KAPR, J. *Obecná struktura prestiže povolání v Československu*. In MACHONIN, P. a kol. *Československá společnost*. Bratislava: Epoque, 1969.
- KYRIACOU, Ch. *Klíčové dovednosti učitele. Cesty k lepšímu vyučování*. Praha: Portál, 1996.
- LIPERTOVÁ, P.; PEŠKOVÁ, J. *Hledání učitele*. Praha: PdF UK, 1996.
- LUKÁŠOVÁ- KANTORKOVÁ, H. *Učitelská profese v primárním vzdělávání a pedagogická příprava učitelů*. Ostrava: PdF OU, 2003.
- MACHONIN, P.; TUČEK, M. *Česká společnost v transformaci. K proměnám sociální struktury*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1996.
- MARTINEC, L. *Co se změnilo v českém školství*. Praha: Ústav pro informace ve vzdělávání, 2009.
- MAŘÍKOVÁ, H., PETRUSEK, M., VODÁKOVÁ, A. a kol. *Velký sociologický slovník II., P-Ž*. Univerzita Karlova Praha: Karolinum, 1996.
- NELEŠOVSKÁ, A. *Pedagogická komunikace v teorii a praxi*. Praha: Grada, 2005.
- PAVELKOVÁ, I.; HRABAL, V. *Jaký jsem učitel*. Praha: Portál, 2010.
- PAŘÍZEK, V. *Učitel a jeho povolání*, Praha: SPN, 1988.
- PAŘÍZEK, V. *Učitel v nezvyklé školní situaci*, Praha: SPN, 1990.
- PRŮCHA, J. *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál, 2009.
- PRŮCHA, J. *Moderní pedagogika*. Praha: Portál, 2002.
- PRŮCHA, J. *Učitel. Současné poznatky o profesi*. Praha: Portál, 2002.
- PRŮCHA, J.; WALTEROVÁ, E.; MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2009.
- SOLFRONK, J. a kol. *Učitelství jako profese*. Liberec: TU v Liberci, 2000.
- ŠANDEROVÁ, J. *Sociální stratifikace*. Praha: Univerzita Karlova, Karolinum 2004.

- ŠIMONÍK, O. *Začínající učitel*, Brno: MU, 1994.
- ŠVEC, V. a kol. *Cesty k učitelské profesi: utváření a rozvíjení pedagogických dovedností*. Brno, Paido 2002.
- ŠVEC, V. *Pedagogická příprava budoucích učitelů*. Brno: Paido, 1999.
- TUČEK, M. a kol. *Dynamika české společnosti a osudy lidí na přelomu tisíciletí*. Praha: SLON, 2003.
- VALIŠOVÁ, A.; KASÍKOVÁ H. a kol. *Pedagogika pro učitele*. Praha: Grada, 2007
- VAŠUTOVÁ, J. *Být učitelem: Co by měl učitel vědět o své profesi*. Praha: Univerzita Karlova, 2002.
- VAŠUTOVÁ, J. *Profese učitele v českém vzdělávacím kontextu*. Brno: Paido, 2004.
- VAŠUTIVÁ, J. a kol. *Vzděláváme budoucí učitele*. Praha: Portál, 2008.
- VEBLEN, T. *Teorie zahálčivé třídy*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1999.
- WALTEROVÁ, E. *Učitelé jako profesní skupina, jejich vzdělávání a podpůrný systém*. Praha: UK 2001.

Články v odborných časopisech:

- HELUS, Z. *Učitelská profese v měnících se požadavcích na vzdělání*. Pedagogika 3/2007
- KAPR, J. *Prestiž povolání*. Sociologický časopis 1967 Vol.3, Nr. 6
<http://sreview.soc.cas.cz/cs/issue/141-sociologicky-casopis-6-1967/2799>
- KOŤA, J. *Učitel, jeho sebereflexe a společnost*. Pedagogika XLIV, 1994, č. 4
- ŠVEC, V. *Pedagogická příprava učitelů v proměnách a nadějích*. Pedagogika 1/2006
- TUČEK, M.; MACHONIN, P. *Prestiž povolání v České republice v r. 1992*. Sociologický časopis 1993 Vol. 29, Nr. 3
- TUČEK, M. *Sociální diferenciace v profesní sféře ve vědomí československé populace*. Sociologický časopis 1991 Vol. 27, Nr. 4

Elektronické zdroje

- *Co se dnes očekává od učitelů?* [online]. Učitelské listy [cit. 2012-11-06].
<<http://www.ucitelske-listy.cz/2009/09/jana-hruba-co-se-dnes-ocekava-od.html>>
- *Navrátit učitelstvímu povolání prestiž* [online]. ADAM- zpravodajský a informační servis sdružení dětí a mládeže [cit. 2011-11-06].
<<http://www.adam.cz/clanek-2004092601-navratit-ucitelskemu-povolani-prestiz.html>>
- *Nová platová tabulka pedagogických pracovníků 2012* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [cit. 2013-01-06].
<<http://www.msmt.cz/file/18473> >
- *Osobnostní a sociodemografické faktory jako determinanty životní spokojenosti učitelů* [online]. Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity [cit. 2012-11-02].
<http://www.ped.muni.cz/z21/2006/konference_2006/sbornik_2006/pdf/034.pdf>
- *Poslanec a uklízečka jsou nejméně prestižní zaměstnání*[online]. Novinky.cz [cit. 2011-11-06].
<<http://www.novinky.cz/ekonomika/274200-poslanec-a-uklizicka-jsou-nejmene-prestizni-zamestnani.html>>
- *Prestiž povolání* [online]. Sociologický ústav AV ČR [cit. 2013-02-24].
<http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a3161/f3/100431s_eu50103.pdf>
- *Prestiž povolání* [online]. Sociologický ústav AV ČR [cit. 2013-03-24].
<http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a3332/f3/100605s_eu61020a.pdf>
- *Prestiž povolání* [online]. Sociologický ústav AV ČR [cit. 2013-03-24].
<http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a3431/f3/100704s_eu70628.pdf>

- *Prestiž povolání* [online]. Sociologický ústav AV ČR [cit. 2013-03-24].
<http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a3543/f3/100819s_eu80829.pdf>

- *Prestiž povolání* [online]. Sociologický ústav AV ČR [cit. 2013-03-24].
<http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a3898/f3/101176s_eu110725.pdf>

- *Prestiž povolání z pohledu veřejného mínění* [online]. Sociologický ústav AV ČR [cit. 2013-02-01].
<http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c3/a3924/f11/100026s_Cervenka-prestiz.pdf>

- *Prestiž povolání – červen 2012* [online]. Sociologický ústav AV ČR [cit. 2013-03-24].
<http://cvvm.soc.cas.cz/media/com_form2content/documents/c1/a6869/f3/eu120720.pdf>

- *Předpoklady a vzdělávací potřeby pedagogů* [online]. Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky [cit. 2011-11-06].
<<http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolskareforma/predpoklady-a-vzdelavaci-potreby-pedagogu>>

- *Standard kvality profese učitele* [online]. Učitelské noviny [cit. 2012-12-20].
<<http://www.ucitelskenoviny.cz/index.php?archiv&clanek=1890&PHPSESSID=086bfe2a0bc2e41d60b3c0ed13671a04>>

- *Učitelům sice přidali, ale hned jim sebrali odměny. Nula od nuly posla* [online]. Novinky.cz [cit. 2011-11-06]. <<http://www.novinky.cz/domaci/260992-ucitelum-sice-pridali-ale-hned-jim-sebrali-odmeny-nula-od-nuly-posla.html>>

- *Za prestižní povolání prestižní plat? Jen někdy* [online]. Tn.cz [cit. 2012-11-06].
<<http://tn.nova.cz/zpravy/ekonomika/za-prestizni-povolani-prestizni-plat-jen-nekdy.html>>

Přílohy

Příloha č. 1: Karta využitá při výzkumu veřejného mínění v roce 2004



centrum pro výzkum veřejného mínění
sociologický ústav av čr
Jilská 1
110 00 Praha 1

Naše Společnost 2004

8. - 15. 11. 2004

listopad

POKYN: PŘEDLOŽTE DOTÁZANÉMU KARTU EU.104.

EU.104 „Na seznamu jsou uvedena některá povolání. Vyberte povolání, jehož si vážíte nejvíce a dejte mu 99 bodů. Pak vyberte takové, jehož si vážíte nejméně a obodujte je číslem 01. Poté postupujte odshora dolů a všem zbývajícím přiřaďte body od 02 do 98 podle osobního uvážení.“

a) bankovní úředník		
b) novinář		
c) soustružník		
d) učitel na vysoké škole		
e) soukromý zemědělec		
f) majitel malého obchodu		
g) uklízečka		
h) projektant		
i) lékař		
j) učitel na základní škole		
k) voják z povolání		
l) prodavač		
m) policista		
n) truhlář		
o) vědec		
p) opravář elektrospotřebičů		
q) soudce		
r) ministr		
s) programátor		
t) profesionální sportovec		
u) účetní		
v) manažer		
w) sekretářka		
x) kněz		
y) poslanec		
z) starosta		

Příloha č. 2: Dotazník použitý ve výzkumné části diplomové práce

Vážená paní učitelko, vážený pane učiteli,

jmenuji se Marcela Hradová, jsem studentkou Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a v současné době pracuji na diplomové práci, která nese název „Prestiž učitelského povolání“.

Dovolte mi, abych Vás poprosila o pár minut Vašeho času pro vyplnění dotazníku, který bude použit k mé diplomové práci. Vaše odpovědi se stanou výchozím materiálem pro zpracování mé závěrečné práce. Veškeré údaje budou zachovány v anonymitě. Varianty v dotazníku, se kterými se ztotožňujete, označte křížkem (není-li u otázky uvedeno jinak). Otázky otevřené vyžadují zamyšlení nad profesí, kterou vykonáváte.

Vznik práce je závislý především na Vaší ochotě a pomoci, proto bych Vám chtěla předem poděkovat za Vaši spolupráci a čas, který věnujete vyplnění tohoto dotazníku.

I) Nejprve bych Vás požádala o zodpovězení několika otázek pro statistické zpracování získaných odpovědí:

a) Pohlaví:

- žena muž

b) Věk:

- do 25 let 31 až 35 let 41 až 45 let 51 až 55 let
 26 až 30 let 36 až 40 let 46 až 50 let 56 a více let

c) Jsem absolventem/ absolventkou fakulty:

- pedagogické jiné (doplňte)

d) Profesi učitele vykonávám:

- do 5 let 11 až 15 let 21 až 25 let 31 až 35 let
 6 až 10 let 16 až 20 let 26 až 30 let nad 36 let

e) Vyučuji:

- převážně na 1. stupni převážně na 2. stupni

II) Na seznamu jsou abecedně seřazena některá povolání. Vyberte prosím povolání, jehož si vážíte nejvíce, a dejte mu 99 bodů. Pak vyberte takové, jehož si vážíte nejméně, a obodujte je číslem 01. Poté postupujte odshora dolů a všem zbývajícím přiřaďte body od 02 do 98 podle osobního uvážení.

1. bankovní úředník	<input type="text"/>	14. projektant	<input type="text"/>
2. kněz	<input type="text"/>	15. sekretářka	<input type="text"/>
3. lékař	<input type="text"/>	16. soudce	<input type="text"/>
4. majitel malého obchodu	<input type="text"/>	17. soukromý zemědělec	<input type="text"/>
5. manažer	<input type="text"/>	18. soustružník	<input type="text"/>
6. ministr	<input type="text"/>	19. starosta	<input type="text"/>
7. novinář	<input type="text"/>	20. truhlář	<input type="text"/>
8. opravář elektrospotřebičů	<input type="text"/>	21. účetní	<input type="text"/>
9. policista	<input type="text"/>	22. učitel na vysoké škole	<input type="text"/>
10. poslanec	<input type="text"/>	23. učitel na základní škole	<input type="text"/>
11. prodavač	<input type="text"/>	24. uklízečka	<input type="text"/>
12. profesionální sportovec	<input type="text"/>	25. vědec	<input type="text"/>
13. programátor	<input type="text"/>	26. voják z povolání	<input type="text"/>

III) Učitelství považuji v porovnání s ostatními povoláními za:

a) neprestížní	1	2	3	4	5	prestížní
b) velmi jednoduché	1	2	3	4	5	velmi složité

IV) Náročnost učitelství spatřuji v:

.....
.....

V) S vyjádřením despektu k povolání učitele se setkávám:

<i>Ze strany</i>	<i>nikdy</i>	<i>občas</i>	<i>často</i>	<i>velmi často</i>	<i>stále</i>
a) veřejnosti	1	2	3	4	5
b) rodičů	1	2	3	4	5
c) dětí	1	2	3	4	5
d) spolupracovníků	1	2	3	4	5
e) mojí rodiny	1	2	3	4	5

VI) Uveďte prosím důvody, kvůli kterým vykonáváte učitelské povolání (můžete označit více odpovědí):

- | | |
|---|--|
| <input type="checkbox"/> příznivé pracovní podmínky | <input type="checkbox"/> výhodná pracovní doba |
| <input type="checkbox"/> platové ohodnocení | <input type="checkbox"/> osobní motivace |
| <input type="checkbox"/> práce mě naplňuje | <input type="checkbox"/> prestiž povolání |
| <input type="checkbox"/> mám kladný vztah k dětem | <input type="checkbox"/> výchova mládeže |
| <input type="checkbox"/> jiné (vypište) | |
| | |

VII) Do jaké míry podporují „školní předpisy, normy, zákony a pravidla“ práci učitele?

.....
.....
.....

VIII) Co by podle Vás přispělo k vylepšení prestiže učitelství (ze strany školy, státu, veřejnosti...)?

.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

Děkuji Vám za vyplnění dotazníku a za čas, který jste mi tím věnoval/a.

Marcela Hradová
studentka JU v Českých Budějovicích